

UNIVERZITA PALACKÉHO OLOMOUČ
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA SPOLEČENSKÝCH VĚD

Diplomová práce

Vojtěch Pavlík

Obecné a specifické rysy gymnaziálního školství v českých zemích ve
zvoleném regionu v období socialismu (1948-1989)

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Obecné a specifické rysy gymnaziálního školství v českých zemích ve zvoleném regionu v období socialismu (1948-1989) vypracoval samostatně a pod odborným dohledem doc. PhDr. Karel Konečný CSc. a použil jen uvedenou literaturu a zdroje.

V Olomouci dne:

Anotace:

Diplomová práce si klade za cíl zmapovat gymnaziální reformy od roku 1948 až po rok 1989, a to od tzv. Nejedlého reformy, jedenáctiletky, až po období tzv. normalizace prostřednictvím almanachů, dobových tištěných dokumentů, webových stránek a archivních materiálů. Soustředí se především na formování gymnaziálního školství v Olomouckém kraji, na jeho úpadek i opětovný vznik, dále se pak zaměřuje na společenské nahlížení na gymnázia v dobách socialismu, charakterizuje i rysy gymnázií, které se měnily v průběhu času. Práce popisuje také ideologii a indoktrinaci, které výrazně ovlivňovaly samotné vzdělávání.

Klíčová slova:

Gymnaziální školství, reformy školství, socialismus, komunismus, propaganda a indoktrinace, olomoucký kraj, socialistická mládež, socialističtí učitelé, Slovanské gymnázium

Annotation:

This final thesis is focused on school reforms from 1948 to 1989, from the so-called Nejedlý reform, eleven-year-olds types of schools, until the period of so-called normalization. The thesis uses almanacs, contemporary printed documents, websites and archival materials as the main sources of information. It is mainly focused on the formation of grammar school education in the Olomouc region, its deterioration as well as its following re-emergence. The thesis deals with the society view on grammar schools in the period of socialism. The thesis also describes the specific features of grammar schools and their changes during the time. Finally, ideology and indoctrination which greatly affected the education are described.

Key words:

Gymnasium, education reforms, socialism, communism, propaganda and indoctrination, Olomouc region, socialist youth, socialist teacher

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval doc. PhDr. Karel Konečný CSc. za odborné vedení mé diplomové práce, vstřícnost, věcné připomínky, které mi poskytl při jejím zpracování. Poděkování patří také Státnímu okresní archiv Šumperk za odbornou literaturu.

Obsah

Úvod.....	6
1. Politický a historický kontext.....	8
1.2 Socialistické a komunistické školství.....	13
2. Vývoj Československého školství v letech 1945-1980.....	15
2.1 Gymnaziální léta 1948-1953.....	16
2.1.1 Sloučení gymnázií v Olomouci.....	18
2.2 Vítězný únor – Nejedlého reforma.....	19
2.3 Jedenáctiletky 1953 – 1960.....	20
2.4 Jedenáctiletky v Olomouckém kraji.....	22
2.4.1 Gymnázium Jiřího Wolkera.....	22
2.4.2 Jedenáctiletka na Šternberském gymnáziu.....	23
2.4.3 Slovanské gymnázium v Olomouci.....	23
2.4.4 Gymnázium v Zábřehu.....	25
2.5 Návrat k všeobecně vzdělávacím škol 1960-1968.....	27
2.6 Historický kontext roku 1968.....	31
2.7 Rok 1968 opětovný vznik gymnázií a období Normalizace.....	31
2.8 Gymnázium na tř. Jiřího z Poděbrad v dobách normalizace.....	34
2.9 Rok 1976 na gymnáziu v Zábřehu.....	36
3. 80.léta gymnaziálního školství.....	38
3.1 Opětovné snahy o usměrnění gymnázia na tř. Jiřího z Poděbrad.....	39
3.2 Rozpad vedoucí úlohy KSČ na gymnáziích.....	40
3.3 Závěrečná etapa gymnázia na tř. Jiřího z Poděbrad k „sametové revoluce“.....	41
3.4 Obnovení Slovanského gymnázia.....	42
4. Propaganda a indoktrinace.....	43
4.1 Propaganda.....	43
4.1.1 Analýza propagandy.....	43
4.2 Indoktrinace.....	44
4.3 Rozdíl mezi propagandou a indoktrinací.....	45
4.4 Socialistický realismus.....	45
4.5 Propaganda a její vliv na děti a mládež v Československu.....	46
4.6 Propaganda v totalitním školství.....	47
5. Školní a mimoškolní aktivity.....	48

5.1 Pionýrská organizace.....	48
5.2 Sdružení rodičů a přátel školy (SRPŠ).....	50
5.3 Československý svaz mládeže.....	50
5.4 Prázdninové brigády pro žáky i učitele.....	51
5.5 Bramborové brigády.....	52
5.6 Oslavy a tradice.....	52
5.6.1 Svátek matek.....	52
6.6.2 Mezinárodní den žen.....	53
6.6.3 Spartakiády.....	54
Závěr.....	55
Seznam použité literatury:.....	57
Internetové zdroje.....	57
Almanachy, osnovy a jiné prameny.....	57
Legislativní normy.....	58
Literatura.....	59
Použité zkratky.....	61
Přílohy:.....	62

Úvod

Tématem mé diplomové práce je Obecné a specifické rysy gymnaziálního školství v českých zemích ve zvoleném regionu v období socialismu (1948-1989). Cílem práce je seznámit se s historií města a zmapovat období a popsat každodenní život a proměny gymnázií v kontextu s historickými událostmi v období od roku 1948 až po rok 1989. Tyto roky jsou ohraničené dvěma mnoha událostmi, a to koncem 2. světové války, normalizací, nebo se gymnázia mění na jedenáctiletou střední všeobecně vzdělávací školu. Tyto události měly značný vliv na gymnázia na Olomoucku.

Cílem diplomové práce je poskytnout náhled na dějinný vývoje českého gymnaziálního školství na Olomoucku od roku 1948 až do roku 1989. Shrnout stručný historický vývoj města, tak i zmapovat historii gymnázií na Olomoucku především pak Slovanské gymnázium, které je nejstarší českou střední školou na střední a severní Moravě. První studenti na něj nastoupili v roce 1867 a prvním maturitám předsedal osobně císař František Josef I.

Pro svou diplomovou práci jsem čerpal ze Státního okresního archivu v Šumperku, kde jsem našel spoustu materiálů a publikací přímo se týkajících regionálního školství na Olomoucku, tak i informace o vývoji školství v době socialismu. K nahlédnutí zde jsou spisy z dob vzniku škol na území Olomoucka, almanachy, sborníky, které se zabývají historií škol. Taktéž jsem využíval internet k dohledání odborné literatury nebo nebo odborným článkům. Čerpal jsem z webových stránek školy, kde jsou informace o historických souvislostech a další. Informace o škole jsem čerpal z literatury pojednávající o dějinách města Olomouce, o vývoji středního a gymnaziálního školství na Olomoucku.

Kapitoly jsou rozděleny tak, aby čtenář pochopil posloupnost vývoje gymnaziálního školství. V úvodu se zabývám politickým a historickým kontextem, aby čtenář pochopil dobu, ve které se jednotlivé proměny odehrávají. Hlavní význam pak pochopitelně v kapitole přikládám k samotnému socialistickému školství.

Ve druhé kapitole už postupujeme chronologicky, podle vydaných zákonů nebo osnov. Důraz kladu na olomoucké gymnázia, která se v té době potýkala s mnoha problémy. Některé byly sloučeny, některé neměly kvalifikovaný personál a některé se zase naopak dokázaly adaptovat

na nové změny. Největší důraz kladu na Slovanské gymnázium v Olomouci, které bylo právě sloučeno a následně i bylo nuceno si změnit název na gymnázium na tř. Jiřího z Poděbrad.

Na konci práce zmiňuji pojmy propaganda a indoktrinace, které významně ovlivnily gymnaziální školství i samotnou dobu (1948-1989). V rámci navštěvování gymnázií žáci byli povinni udržovat i mimoškolní aktivity nebo se účastnit brigád, výletů nebo oslavovat významné dny.

1. Politický a historický kontext

Kterým směrem se obnovená Československá republika po válce vydá, naznačila již smlouva o vzájemné poválečné spolupráci se Sovětským svazem, která byla podepsána v prosinci 1943 mezi Stalinem a Benešem. Beneš doufal, že Československo se stane mostem mezi východem a západem, k čemuž ovšem nedošlo.¹

Politický systém se po válce změnil, právní kontinuita navazovala na první republiku, ale zahraniční orientace se změnila – na Sovětský svaz. V politickém spektru získala větší oblibu levice. Počátkem dubna 1945 byla ustanovena vláda, kde z pětadvaceti ministrů komunisté ovládali sice pouhých šest, ale měli důležité pozice, např. ministra vnitra či náměstka předsedy vlády.²

První pováleční volby do Národní fronty se odehrály v květnu 1946. V českých zemích zvítězila jednoznačně KSČ, která ve sněmovně získala třiatdvacet poslanců, na Slovensku ovšem byla situace jiná – zvítězila demokratická strana, která měla 62%. V celostátním sčítání měla navrch KSČ a předsedou budovatelské vlády se stal komunista Klement Gottwald. V tajnosti se začala KSČ, připravovat na úplné převzetí moci.³

Tyto přípravy na převzetí moci vyvrcholily v polovině února 1948, kdy komunistický ministr vnitra Václav Nosek rozhodl, že bez uvědomění vlády obmění několik velitelů sboru národní bezpečnosti (SNB) v Praze, samozřejmě z řad komunistů. Ministři z národně socialistické strany pohrozili, že proti tomuto kroku podají demisi, podpořili je i lidovci a slovenští demokraté, ale sociální demokraté zůstali zdrženliví. Dvacátého února 1948 pak dvanáct demokratických ministrů opravdu podalo demisi. Doufali, že ji prezident nepřijme a raději vyhlásí předčasné volby, k tomu ovšem nedošlo, protože k demisi se nepřidali sociální demokraté a dva nestraníci, proto vláda, ve které setrvalo čtrnáct ministrů zůstala usnášení hodná.⁴

Tímto bylo převzetí moci dovršeno, prezident Beneš ustoupil a jmenoval novou vládu, kterou navrhl Klement Gottwald. Komunistům nově připadla vládní většina.⁵

Kompletní převzetí moci bylo dokončeno v květnu 1948, kdy byla přijata nová komunistická ústava a byly uspořádány předčasné volby do parlamentu, kdy poprvé všechny

1 Adamová, K., Lojek, A., Schelle K., & Tauchen, J. (2015). Velké dějiny zemí Koruny české (s. 486). Praha: Paseka

2 Emmert, F. (2012). Průvodce českými dějinami 20. století (s. 207-207) Brno: Clio.

3 Adamová, K., Lojek, A., Schelle. K., & Tauchen, J. (2015). Velké dějiny zemí Koruny české (s. 494-499) Praha: Paseka.

4 Emmert, F. (2012). Průvodce českými dějinami 20. století (s. 216-217). Brno: Clio

5 Kvaček, R. (2002). České dějiny II. (s. 184). Praha: SPL – Práce

politické strany kandidovaly na společné listině. Po volbách abdikoval prezident Beneš, který předtím odmítl podepsat novou ústavu i nový volební zákon. Jeho funkci převzal Klement Gottwald.⁶

Ovšem komunistická strana Československa nepřešla rovnou k budování ideální beztřídní společnosti, tento cíl odložila až na příští generaci. Pro současnou generaci plánovala pouze přechodný stupeň na cestě ke komunismu - tzv. socialismus. Komunisté usilovali o komunismus tzv. sovětského typu, který spočíval v byrokratickém řízení společnosti „shora“ bez jakýchkoliv demokratických prvků. Za cíl si komunistická strana dala odbourat společenské rozdíly.⁷

Pro dosažení vytyčených cílů bylo nutno nejdříve společnost mocensky ovládnout. Nezávislé zájmové organizace jako například Junák a Sokol zanikly.⁸ Ovšem Komunistická strana Československa založila vlastní organizace, roku 1949 vznikl Československý svaz mládeže a Pionýrská organizace Československého svazu mládeže. *„Svaz mládeže a pionýrská organizace nejsou dílem náhody, ale zobecněním úsilí o lepší budoucnost, o nadšené a aktivní mládí, o bezstarostné, šťastné dětství. V procesu svého zrodu a při naplňování své historické úlohy získalo revoluční hnutí dětí a mládeže svoji tvář, podobu a rysy, charakteristické pro mládí, pro pokrok, pro spravedlivé uspořádání lidské společnosti, pro socialismus a komunismus.“*⁹ Posláním Pionýru bylo pomoci vychovat nejmladší děti pod vedením komunistické strany v duchu socialismu a komunismu. Stranické orgány převzaly důslednou kontrolu nad vydáváním novin, časopisů i knih. Pod dohledem cenzury se ocitla i filmová a divadelní tvorba. Státem kontrolovaná kultura se měla stát součástí propagandy.¹⁰

Nástup komunistů znamenal, že moc se soustředila do rukou úzkého okruhu představitelů strany. Docházelo také k centralizaci, čím dál více pravomocí se přenášelo na centrální orgány. Velké změny postihlo i hospodářství, docházelo k jeho kolektivizaci.¹¹

Od roku 1954 zůstaly jen národní podniky a svobodný trh založený na konkurenci zanikl. Základním rysem socialistické ekonomiky bylo důsledné plánování. Výstavba socialismu měla postupovat podle předem schválených pětiletých hospodářských plánů, tzv. pětiletěk.¹²

Téměř hned po únoru 1948 se začal formovat tzv. třetí odboj. Ten ovšem nemohl počítat se skutečnou zahraniční pomocí, jak to bylo u předchozích odbojích. Odboji také chyběla reálná naděje, že jeho aktivity mohou stav společnosti nějak změnit.¹³

6 Emmert, F. (2012). Průvodce českými dějinami 20. století (s. 212-219). Brno: Clio

7 Emmert, F. (2012). Průvodce českými dějinami 20. století (s. 212-219). Brno: Clio

8 Tamtéž, s. 220

9 Svatoš, Z. (1978). Pionýrská encyklopedie 1. (s. 18). Praha: Mladá fronta

10 Svatoš, Z. (1978). Pionýrská encyklopedie 1. (s. 18). Praha: Mladá fronta

11 Cuhra, J., Ellinger, J., Gjuríčová, A., Smetana, V., (2006). České země v evropských dějinách. Čtvrtý díl od roku 1918. (s.187-191). Praha: Paseka

12 Tamtéž, s. 221

13 Tamtéž, s. 218

Budování socialistické společnosti v první polovině padesátých let poznamenaly policejní, soudní i mimosoudní represe. Počet perzekvovaných překročil několik set tisíc lidí. Byl to například generál Heliodor Píka, legionář a významný představitel protinacistického odboje, národně socialistická poslankyně Milada Horáková, hokejista Bohuslav Modrý, proběhly procesy i s představiteli církve, například s farářem Josefem Toufářem. Perzekuce se dotkly i představitelů z řad komunistické strany, které vyvrcholily roku 1952 procesem s bývalým generálním tajemníkem KSČ Rudolfem Slánským, a doznávaly roku 1954 v procesu s budoucím generálním tajemníkem KSČ a prezidentem Gustávem Husákem, který byl odsouzen na doživotí.¹⁴

Přelom 50. a 60. let se vyznačoval ve většině států východního komunistického bloku pozvolným politickým uvolňováním. Toto uvolňování spustil 20. sjezd Komunistické strany (KSSS) v roce 1956, na kterém nový tajemník ÚV KSSS Nikita Chruščov pronesl projev, ve kterém vystavil předchozí stalinské období kritice. V Československu odbourávání stalinismu postupovalo pomalu a jen pod nátlakem Moskvy. Vlna represí a masových perzekucí z 50. let skončila, naopak začínalo období rehabilitací a uvolňování.¹⁵

V roce 1957 se novým prezidentem stal Antonín Novotný, který byl méně radikální než jeho předchůdci. Navíc v 60. letech nastoupila nová generace politiků, která již studovala za socialismu a nic jiného nezažila.¹⁶

Jedenáctého července 1960 byla přijata nová ústava, která měnila název státu z Československé republiky na Československou socialistickou republiku.¹⁷

V 60. letech společnost zažívala mnohé změny, někdy se šedesátá léta označují také jako „zlatá šedesátá“. Začal se poslouchat západní rozhlas, oblíbené se staly divadla jako např. Na zábradlí, Semafor, do kin přicházely významné a úspěšné filmy jako Oscarem oceněné Ostře sledované vlaky či Obchod na Korze.¹⁸

V lednu 1968 se prvním tajemníkem ústředního výboru KSČ stal Alexander Dubček a začala vlna reformů a částečná liberalizace ekonomiky, ovšem vedoucí úloha KSČ měla být zachována. Jednou z nejvýznamnějších reformů bylo uvolnění cenzury a následně i její úplné zrušení.¹⁹ Během srpna 1968 byly v Bratislavě podepsány představiteli SSSR, Polska, Německé demokratické republiky, Maďarska, Bulharska a Československa Bratislavské smlouvy, ve kterých státy podepsaly věrnost marxismu-leninismu, proletářskému internacionalismu a deklarovaly svůj boj

14 Cuhra, J., Ellinger, J., Gjuričová, A., Smetana, V., (2006). České země v evropských dějinách. Čtvrtý díl od roku 1918. (s.187-191). Praha: Paseka

15 Emmert, F. (2012). Průvodce českými dějinami 20. století (s. 240). Brno: Clio.

16 Tamtéž, s. 221

17 Kvaček, R. (2002). České dějiny II. (s. 202-203). Praha: SPL – Prác

18 Cuhra, J., Ellinger, J., Gjuričová A., Smetana V., (2006). České země v evropských dějinách. Čtvrtý díl od roku 1918. (s. 228-229). Praha: Paseka

19 Emmert, F. (2012). Průvodce českými dějinami 20. století (s. 245). Brno: Clio.

proti buržoaznímu kapitalismu. Sovětský svaz také vyjádřil svůj záměr k intervenci do těch zemí, kde někteří představitelé daného státu začnou prosazovat kapitalistický systém.²⁰

V noci z dvacátého na dvacátého prvního srpna 1968 na území Československa vstoupily vojska Varšavské smlouvy. Reformní křídlo KSČ sovětskou intervenci odsoudilo, vyzývalo ovšem obyvatelstvo ke klidu, jenže výzva se míjela účinkem. Lidé se snažili zastavit invazní tanky a diskutovat s vojáky. Prezident Ludvík Svoboda invazi neodsoudil, reformní křídlo v čele s Dubčekem bylo pozatýkáno. Představitelé reformního křídla, konzervativců a prezident Svoboda odletěli na jednání do Moskvy, kde po dlouhých jednáních československá delegace podepsala moskevský protokol, což je dokument, který jako celek představuje jasné omezení státní suverenity Československa. Od tohoto momentu se situace vracela zpět do stavu před lednem 1968 a začalo období tzv. Normalizace. Okupace a následné nastolení nedemokratického systému vyvolalo několik protestů. Mezi nejznámější patří sebeupálení studenta Jana Palacha, jehož pohřeb se pak proměnil v celonárodní manifestaci proti komunistickému režimu, ovšem neúspěšně. I ve vedení KSČ došlo k několika změnám, reformní křídlo s Dubčekem bylo „odklizeno“ z významných pozic, začala čistka nejen ve státní správě, ale i společenských organizacích.²¹

V době normalizace československá společnost i hospodářství stagnovalo, systém pouze přežíval. Lidé se přestali zajímat o veřejné záležitosti, pořizovali si chalupy, jezdili na letní dovolené k Jadranskému moři. Toužili po luxusu, a za jeho vrchol se považoval nákup v obchodních domech Tuzex, které jako jediné nabízely širší nabídku zboží, platit se ale dalo pouze tzv. bony či valuty. V ostatních obchodech byl sortiment značně omezen, základního zboží bylo dostatek, ale tropického ovoce, zahraničních nápojů, kvalitního masa, a především spotřebního zboží bylo nedostatek a většinou se dalo sehnat jen „pod pultem“. V každé domácnosti se součástí stala i televize, ačkoli úroveň filmové tvorby, která v 60. letech dosahovala vrcholu, výrazně poklesla. Televize se zaměřila spíše na lehčí žánry, jako jsou pořady pro děti, zábavné pořady či rodinné seriály.²²

Ačkoli se v 70. letech zdálo zhroucení komunistického režimu jako pouhá utopie, zformovalo se v tomto období občanské opoziční hnutí, jehož výsledkem bylo Prohlášení Charty 77. Režim proti Chartě okamžitě zakročil a podnikl proti ní dehonestující mediální kampaň. Až do roku 1988 zůstávala Charta 77 jedinou zřetelně opoziční silou proti režimu.²³ Roku 1988 se v Československu začala obnovovat nezávislá občanská společnost. Dvacátého prvního srpna 1988 se začaly konat první větší protirežimní demonstrace. Bezpečnostní složky proti těmto demonstracím tvrdě zasáhly, ale ani to demonstrantům nezabránilo se sejít dvacátého osmého října

20 Tamtéž, s. 263

21 Emmert, F. (2012). Průvodce českými dějinami 20. století. Brno: Clio.

22 Cuhra, J., Ellinger, J., Gjuričová A., Smetana V., (2006). České země v evropských dějinách. Čtvrtí díl od roku 1918. (s. 239-240). Praha: Paseka

23 Emmert, F. (2012). Průvodce českými dějinami 20. století (s. 287-291). Brno: Clio

1988 znovu. Již na konci roku 1988 se zdálo, že režim ztrácí dech, ovšem vzápětí se režim vrátil k represím a tvrdým metodám policejního státu.²⁴

V lednu 1989 se konaly protivládní demonstrace během tzv. Palachova týdne, nicméně ty byly násilně potlačeny. Přední představitel Charty 77, Václav Havel, se dokonce ocitl ve vězení. Sedmáctého listopadu 1989 se konala studentská manifestace na Národní třídě, jenž byla brutálně potlačena a sloužila jako podnět pro masové protesty veřejnosti. Hned následující den po manifestaci založili studenti pražské DAMU první stávkový výbor. Ten se sešel s herci a společně vydali nejen výzvu k okupační stávce vysokých škol a divadel, ale také k celostátní generální stávce.²⁵

Devatenáctého listopadu byl založen revoluční orgán, Občanské fórum, v čele s Václavem Havlem. Občanské fórum organizovalo masové protesty a vyjednávalo s komunistickou vládou předání moci. Dvacátého listopadu se začala hroutit cenzura. Komunistický režim se hned na začátku vzdal snah o násilné potlačení masových protestů, situace byla totiž jasná, východní blok se hroutil.²⁶

Desátého prosince byla jmenována nová vláda, v jejím čele stanul komunist Čalfa, ale komunisté zde byli v menšině. Opozice převzala výkonnou moc. Poslední komunistický prezident Gustáv Husák rezignoval a jeho post byl dvacátého devátého prosince obsazen Václavem Havlem. Komunistický režim v Československu padl.²⁷

1.2 Socialistické a komunistické školství

Posláním škol v Československé socialistické republice je vychovávat mládež a pracující v duchu vědeckého světového názoru v občany vzdělané, způsobilé osvojit si poznatky současné vědy a techniky, připravené ke společensky užitečné práci, v lidi tělesně zdravé, nalézající radostné uspokojení v kolektivu a v práci pro celek, prodchnuté ideami socialistického vlastenectví a internacionalismu – v uvědomělé občany Československé socialistické republiky, nadšené budovatele komunismu.²⁸

Základem socialistického školství v Československu byla jednotná soustava škol a školských zařízení zařízení. Povinně je navštěvovali žáci od šesti do patnácti let. Vyučovacím

24 Tamtéž, s. 293-294

25 Emmert, F. (2012). Průvodce českými dějinami 20. století (s. 287-291). Brno: Clio

26 Tamtéž, s. 303-304

27 Tamtéž, s. 303-304

28 Organizace a správa československého školství. (1966). (s. 48) Praha

jazykem na školách byla čeština a slovenština. V předškolních zařízení, na základních i středních školách zřízených pro děti a mládež z Ukrajiny, Maďarska a Polska se vyučovalo v jejich mateřském jazyce, ale významné místo tam měla výuka češtiny nebo slovenštiny.²⁹ Všechny školy měly veřejný charakter, byly tedy přístupné všem občanům Československé socialistické republiky za stejných podmínek. Studium na všech stupních bylo bezplatné.³⁰

Posláním základní školy bylo v socialistické republice poskytnout žákům základy všeobecného polytechnického vzdělání, zabezpečit jejich rozumovou, světonázorovou a ideovou politickou výchovu, výchovu k socialistickému vlastenectví a proletářskému internacionalismu.³¹

Na prvním stupni základní školy si žáci osvojovali základní vzdělávací prostředky a dovednosti. Klíčové bylo také vyučování mateřského jazyka a matematiky. Druhý stupeň základní školy pak systematicky rozvíjel výchovný a vzdělávací základ žáků z prvního stupně. Od doby, co se k moci dostala komunistická strana upravovalo školství a školská zařízení několik důležitých zákonů a nařízení. Dvacátého prvního dubna 1948 vešel v platnost školní zákon č. 95 o úpravě jednotného školství. Jednotnou soustavu tvořily školy mateřské, školy prvního stupně (národní), školy druhého stupně (střední) a školy třetího stupně.³²

V červenci 1948 vyšlo vládní nařízení, ve kterém se mezi povinnými předměty na druhém stupni objevuje občanská výchova.³³

Roku 1953 byl přijat školský zákon č. 31 o školské soustavě a vzdělání učitelů. V tomto zákoně již bylo vidět ideologické zaměření. Hned v prvním článku uvádí: „Pro socialistickou společnost, kterou budujeme, musí naše škola vychovávat všestranně rozvinuté a dokonale připravené nové socialistické občany – dělníky, rolníky a inteligenci. Toto poslání může splnit jen škola s velkými úkoly socialistického budování... Velkému poslání socialistické školy musí odpovídat taková příprava a vzdělání učitelů, hlavních to činitelů ve školní výchově mládeže, které zajistí vysokou ideovou i odbornou úroveň jejich pedagogické práce.“³⁴

V prosinci 1960 byl přijat školský zákon č. 186 o soustavě výchovy a vzdělání. V tomto zákoně se dovršil proces naprostého podřízení českého školství marxisticko-leninské ideologii. Hned v úvodu uvádí: „Vítězstvím socialismu vstoupil československý lid do nového období svých dějin. Všechno jeho usilování směřuje nyní k vytváření materiálních a duchovních předpokladů pro

29 Avratová, M., Bednářová, J., & Soukupová, A. (1984). Československé školství. (s. 17). Praha: Ústav školských informací při ministerstvu školství ČSR

30 Avratová, M., Bednářová, J., & Soukupová, A. (1984). Československé školství. (s. 17). Praha: Ústav školských informací při ministerstvu školství ČSR

31 Tamtéž, s. 18

32 Tamtéž, s. 35

33 Tamtéž, s. 36

34 Zákon č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství (školský zákon)

přechod ke komunismu.³⁵ Dále uvádí, že výchova člověka, kterého vyžaduje společnost k přechodu ke komunismu, se musí uskutečňovat pod vedením Komunistické strany Československa.³⁶ Tento zákon nejvíce ovlivnil občanskou výchovu, ta se stala nástrojem ideologické indoktrinace dětí a mládeže. Zároveň tímto zákonem a nově vytvořenou školní soustavou vznikla nutnost vytvořit nové školní učební plány a učební osnovy. Významný zákon, který ovlivnil školství, byl přijat v roce 1978 o opatřeních v soustavě základních a středních škol. Byla zde nově stanovena délka povinné školní docházky. Základní škola měla nově osm ročníků a byla rozdělena na dva stupně: první stupeň byl od prvního do čtvrtého ročníku, druhý stupeň od pátého do osmého ročníku. Základní devítiletá škola měla poskytovat základní všeobecné a polytechnické vzdělání. S touto změnou soustavy souvisela i nutnost připravit nové základní pedagogické dokumenty a osnovy.³⁷

Roku 1984 byl přijat školský zákon o soustavě základních a středních škol, který nijak výrazněji neměnil stávající systém, ale ze soustavy byla vyřazena základní devítiletá škola.³⁸

35 Vládní nařízení č. 196/1948 Sb.

36 Zákon č. 31/1953 Sb. Par. 3., základní všeobecné vzdělání Zákon o školské soustavě a vzdělávání učitelů (školský zákon)

37 Zákon č. 63/1978 Sb. Zákon o opatřeních v soustavě základních a středních škol

38 Zákon č. 29/1984 Sb. Zákon o soustavě základních a středních škol (školský zákon)

2. Vývoj Československého školství v letech 1945-1980

Kapitolou o československém školství chci uvést čtenáře do širšího kontextu práce. Mým cílem bude popsat a vysvětlit školské reformy a zákony, které v těchto letech proběhly. České školství po Druhé světové válce a jejich raný vývoj. Všechny tyto politické akce měly dopad na chod gymnázia na Olomoucku. Charakter gymnaziálního školství doznal v 2. polovině 20. století mnoha změn. V první řadě byly změny způsobeny vydávanými zákony. Gymnázia jako instituce byla rušena i obnovována, chválena ale i zatracována.

V této kapitole bych chtěl představit základní etapy rozvoje gymnaziálního školství v Olomouckém kraji od roku 1948 a to za pomoci dobových zákonů a vyhlášek, nařízení a publikací o školství. Uvedu náhled do učitelské profese a pohled na socialistickou mládež. Budu se soustředit na etapy 1948-1953, Nejedlého reformy nebo na odborné přípravy v 70. a 80. letech, jež byla tehdy velmi propagována.

Po druhé světové válce a uzavření míru se život obyvatelstva pomalými kroky vracel do starých kolejí. Mnoho věcí bylo zničeno, rozbito a zlikvidováno. Ekonomika státu po několikaleté okupaci Německa byla výrazně zpustošená. Společnost, stejně jako školství, byla rozvrácená, a proto bylo zapotřebí nastolit nový řád a kázeň. Tehdejší učitelé si byli vědomi, že je nezbytné provést změny v oblasti škol. První celostátní sjezd československých pedagogů se konal v červenci 1945 a hlavním bodem zájmu byla otázka, jak nejlépe rozvíjet potenciál dětí na gymnáziích i mimo gymnázia.³⁹

Padaly různé návrhy, například se diskutovalo o zrušení nižšího stupně gymnázia či církevních škol, aby všechny děti měly stejnou šanci na vzdělání. „Prvotní impulz vzešel od samotných učitelů, kteří kritizovali gymnázia jakožto školy pro privilegované. Jako prioritní úkol viděli vývoj a zřízení jednotné školy, která by časově odpovídala povinné školní docházce – tedy nižšímu sekundárnímu stupni“⁴⁰

2.1 Gymnaziální léta 1948-1953

39 Sucháček, P. (2014). Spor o víceletá gymnázia: historický kontext a empirická data. *Studia paedagogica*

40 Tamtéž, str. 142

Po nastolení komunistické vlády v roce 1948 byl 21. dubna 1948 vydán Ústavodárným národním shromážděním republiky Československé zákon č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství. Podle Deváté splňoval trend školské politiky KSČ, východiskem nové školské politiky se stal marxismus – leninismus. Ministerstvo školství a osvěty bylo přejmenováno na školství, věd a umění. Podle internetového odkazu ve stejném období,

9.května 1948, byl schválen ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky. V paragrafu dvanáctém až čtrnáctém se hovořilo o školství a ústava pojednává též o jednotném školském systému.⁴¹

Směr vývoje školství v druhé polovině 20. století, a tedy i gymnázií, byl vymezen schválením *Zákona o základní úpravě jednotného školství*, kde stojí za zmínku především § 55 *Gymnasia poskytují vyšší obecné vzdělání, založené na vědeckém poznání, rozšiřují přírodní, kulturní, technické a sociální znalosti žáků; tím všestranně rozvíjejí jejich osobnost a připravují je i ke studiu na vysokých školách* nebo § 57 *Výchovné a vzdělávací obory a nauky jsou: společenské, jazykové (jazyk vyučovací, ruský, latinský, další živý jazyk), matematika, přírodní vědy, filosofie, obory technické, estetické, zdravotní a tělovýchovné, § 71 Brannou výchovu na školách upravuje zvláštní zákon.*⁴² Za hlavní dva problémy gymnázií během první republiky byla považována výběrovost školy a nepropojenost s měšťanskými školami.

Gymnázium (tehdy ještě reálné gymnázium, klasické gymnázium, reformní reálné,) „navštěvovaly ve většině děti z vládnoucích tříd a s ní přímo spjatých společenských skupin, dále děti lékařů, profesorů, učitelů atd.“ Lze to doložit statisticky sociologickým výzkumem z let 1929-1930, kdy poměr mezi dětmi na výběrové střední škole a měšťanské škole byl např. u průmyslových dělníků 7% : 18%, u zemědělských dělníků 1,3% : 3,5%, naopak děti úředníků ve veřejné službě 16,3% : 5%, učitelů a profesorů 9,2% : 0,6% (uváděno z celkového počtu žáků).⁴³

Požadavky na jednotné školství zaznívaly v podstatně hned po konci války a následně na VIII. sjezdu KSČ v březnu roku 1946. Zákon, vypracovaný tehdejším ministrem školství Zdeňkem Nejedlým, se však do voleb v roce 1946 už nepodařilo v Prozatímním národním shromáždění projednat.⁴⁴

Učební plány pro III. stupeň (pro gymnasia, reálná gymnasia koedukační a dívčí a pro jednotlivé větve) uvádějí předměty a příslušný počet hodin jen pro třídu V.-VIII. A zřetelně tím naznačují, že i typy výběrových škol jsou organickým pokračováním stupňů předcházejících.

41 Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky

42 Zákon č. 95/1948 sb. Zákon o základní úpravě jednotného školství (školský zákon)

43 Korejs, J., Hřebejková, J., Vývoj učebního plánu naší všeobecně vzdělávací školy: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Vydavatelství: M. D. Rettigové 4, 116 39 Praha 1. ISSN 0031-3815

44 30 let budování pražského školství: Nástin vývoje školství v ČSSR od roku 1945-1975 se speciálním zřetelem k pražským podmínkám. Praha 1975, str. 1

Přechodnými učebními osnovami pro r. 1945/46 zanikají reálky, které jsou nahrazeny technickými větvemi na školách II. a III. stupně, a zanikají i reformní reálná gymnasia, které v těchto osnovách vystupují naposled v VIII. třídě.⁴⁵

Neboli učební plány a osnovy z roku 1948 pro I. a II. stupeň a z roku 1949 pro III. stupeň – gymnasium (tab č.1) první překonávají buržoazní systém vzdělávání, realizují myšlenku jednotné škol pro mládež ve věku školou povinném (6-15 r.), která zajišťuje všem žákům stejné možnosti vzdělání a stejné společenské oprávnění. Pro povinnou devítiletou všeobecnou vzdělávací školu je učební plán společný pro všechny žáky měst i venkova, pro chlapce i pro dívky. Dívky mají sice o 8 hodin nauky o domácnost více, ale jejich vzdělání v základních předmětech se nijak nezkracuje. Posíleny jsou naukové předměty z obou věd přírodních, kterými se především kladou základy k vědeckému světovému názoru a mají význam i pro vzdělání technické.⁴⁶

2.1.1 Sloučení gymnázií v Olomouci

Oba osmileté ústavy, redukované do čtyřletého Slovanského gymnázia a Polívkova gymnázia, jež podle zákona o základní úpravě jednotného školství roku 1949 vznikly, existovaly v podobě dvou subjektů jen do konce školního roku 1950/51. Poté došlo z rozhodnutí Krajského národního výboru v Olomouci k jejich sloučení. Opět nešlo o krok ojedinělý, ale systémový, který se týkal všech „gymnázií a reálek“, jak dokládá obdobný akt v Prostějově, kde došlo k obdobnému spojení Gymnázia Jiřího Wolkera a Reálného gymnázia. Obě tehdy již čtyřleté olomoucké střední školy – Slovanské gymnázium a Polívkovo gymnázium – vytvořily jednu, na tehdejší dobu docela mamutí školu.⁴⁷

Obě gymnázia, jejichž společný osud sledujeme, byla sloučena, jak už bylo poznamenáno, výnosem KNV v Olomouci, a to pod názvem Slovanské gymnázium. Jejich sloučení nic nebránilo; obě gymnázia byla totiž podle tehdejšího úředního stanoviska vnímána jako školy stejného typu oba ústavy byly výběrovými středními školami gymnaziálního, tedy všeobecně vzdělávacího charakteru. Rozdíly tu však byly. Zatímco Slovanské gymnázium bylo gymnáziem tzv. klasickým s převahou latiny, bylo Polívkovo gymnázium pokračovatelem někdejší reálky s orientací na matematiku, deskriptivu a přírodovědné obory. Po sloučení obou ústavů převážila zřejmě tradice reálky, což nesouviselo jen s obtížností reorientovat exaktně orientované „reálkáře“ na náročné jazykové studium, ale i s charakterem doby, jež preferovala technickou orientaci školy

45 Korejs, J., Hřebejková, J., *Vývoj učebního plánu naší všeobecně vzdělávací školy: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Vydavatelství: M. D. Rettigové 4, 116 39 Praha 1. ISSN 0031-3815*

46 Korejs, J., Hřebejková, J., *Vývoj učebního plánu naší všeobecně vzdělávací školy: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Vydavatelství: M. D. Rettigové 4, 116 39 Praha 1. ISSN 0031-3815*

47 BARTOŠ, Luděk. *Kleňme se svou vzdělaností jako duha--: 140 let Slovanského gymnázia. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2007. ISBN 9788071822363.*

v souladu s tehdejšími budovatelskými záměry Koncentrace vyšších tříd byla v novém vzdělávacím subjektu enormní, což se projevilo v dalších letech i v počtu maturantů. Zatímco v roce 1951 na Slovanském gymnáziu maturovalo 98 studentů, v roce 1952 (po sloučení s Polívkovým reálným gymnáziem) maturovalo na Slovanském gymnáziu 6 maturitních ročníků. To představovalo 195 absolventů, z nichž bylo 97 z bývalého gymnázia a 98 z reálky. Extrémní počty maturantů lze doložit i v roce 1953; tehdy odmaturovalo 144 studentů. Jejich odchodem se počet studentů v propojeném gymnáziu snížil, poněvadž kvóty přijímaných ke studiu do prvních ročníků výrazně poklesly.⁴⁸

2.2 Vítězný únor – Nejedlého reforma

O zásadní změnu školského systému se zapřičinil bývalý školský ministr Zdeněk Nejedlý. S jeho návrhem o jednotnou školu souhlasila především levice. Pravice preferovala spíše návrat k zažitému školskému systému z dob Habsburků. „Nejedlý a ostatní příznivci jeho reformy vynucovali tzv. uniformní, pro všechny stejnou, jednotnou školu“⁴⁹ Do otázky prosazování školské reformy se zapojovaly nejen politické strany, ale i ministerstva nebo církve. Po únorovém převratu 1948, kdy vládu převzali komunisté v čele s komunistickým prezidentem K. Gottwaldem, se začala vytvářet nová podoba školství. Nejedlého jednotná škola byla oficiálně 17 přijata zákonem č. 95/1948 Sb. o základní úpravě jednotného školství a nabyla platnost 1. září 1948. „Ve školství převážila naprostá orientace na Sovětský svaz.⁵⁰ Alespoň náznak opatření: byla zavedena jednotná škola, výběrové školy byly zrušeny, celkově bylo školství, s nadsázkou řečeno, vedeno k výchově dostatečného množství kvalifikovaných dělníků“.⁵¹ Vydání zákona o jednotné škole se dá považovat za klíčový moment v dějinách našeho školství. Tento zákon poprvé vytvořil školskou soustavu tak, aby zajišťovala právo na vzdělání všem lidem bez rozdílu. Veškeré mládeži se dostane jednotné výchovy a obecného i odborného vzdělání na školách, které tvoří jednotnou soustavu.⁵²

Souhrnné pochopení školského systému konce 40. let je komplikované. De facto se třídy a osnovy, až na pár výjimek zachovaly, pouze se změnila organizace tříd a označení nově vzniklých „škol středních druhého stupně“, což byly bývalé měšťanské školy, moderně řečeno druhý stupeň základních škol. Dříve byl první a druhý stupeň ZŠ organizačně jinak vedený, jednalo se

48 Tamtéž, s. 21

49 CHMELÍK, Luboš. Vývoj školské správy na našem území [online]. Brno, 2010 [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/xupof/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce Ladislav VOJÁČEK.

50 Zákon č. 95/1948 sb. Zákon o základní úpravě jednotného školství (školský zákon)

51 Vichrová, M. (2006) Pedagog v totalitních režimech 20. století. *Studia paedagogica*, 54 (11) 199–205

52 ADAMCOVÁ, Jana. *Dějiny Základní školy Marie Kudeřikové ve Strážnici v letech 1945 - 1989* [online]. Brno, 2019 [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/x6pji/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Jiří ZOUNEK.

o samostatné školy, kdy žák zpočátku studoval na tzv. národní škole (prvním stupni ZŠ), a poté pokračoval na tzv. střední školu, která plnila funkci dnešního druhého stupně ZŠ. Po reformě byly nižší ročníky osmiletého gymnázia převedeny do nově zřízených středních škol. Ve zkratce se jednalo o osmiletá gymnázia, která se po reformě změnila na gymnázia čtyřletá. Do osnov byl zařazen nový předmět, jenž byla politická výchova a ruský jazyk. „V případě povinné ruštiny ve školách tehdejšího ČSR, je politický záměr jednoznačný“⁵³.

Náplň výuky se týkala zejména komunistické ideologie s cílem vychovat socialisticky uvědomělé studenty. „Vedení KSČ totiž neuniklo, že právě oblast školství může být jedním z prostředků, kterým lze vychovat nové generace „pracujícího lidu“ a inteligence loajální k ideologickým myšlenkám marxismu leninismu“⁵⁴.

Krátce po přijetí zákona vešly v platnost nové osnovy, učebnice, obsah výuky či učební plány. „KSČ usilovala mimo jiné o prosazení vlastní moci a ideologie ve všech oblastech života společnosti, k čemuž využívala různé prostředky a nástroje. K takovým „nástrojům“ patřili také učitelé, kteří byli vnímáni jako prostředek výchovy budoucích generací komunistického režimu“⁵⁵.

Všechny školy byly zestátněny a jejich chod začala značně ovlivňovat politika pod vedením komunistické strany. Změnu, kterou ve společnosti přinesl vítězný únor 1948, pocítily i odbory mládeže všech politických stran, které byly 27. února 1948 rozpuštěny. O toto rozhodnutí se postaral ústřední akční výbor Národní fronty⁵⁶.

Po provedení očisty byla tato 18 sdružení převedena do Svazu české mládeže (SČM), což vytvořilo jedinou organizaci mládeže v ČSR. Následující rok se v Praze uskutečnila konference mládeže, kde došlo k vytvoření jednotného Československého svazu mládeže, ke kterému se vyjádřil i prezident republiky Klement Gottwald: „Sloučení SČM a SSM je vskutku důležitým krokem vpřed jak pro hnutí naší mládeže, tak i pro vývoj československého soužití vůbec (...) jedině pomocí jednotné organizace můžeme snáze vychovávat československou mládež v uvědomělé socialistické budovatele“⁵⁷.

2.3 Jedenáctiletky 1953 – 1960

53 Průcha, J. (2009). Pedagogická encyklopedie. Praha: portál.

54 Šimáně, M., & Kamanová, L. (2020). Přijímací řízení na středních odborných školách v období socialistického Československa. *Studia paedagogica*, s. 70 .

55 Zounek, J., Šimáně, M., & Knotová, D. (2016). Cesta k učitelství v socialistickém Československu pohledem pamětníků. *Studia paedagogica*, 21 (3), s. 138

56 Šindlář, M. (2017). Československý svaz mládeže jako prostředek ideologického působení na mládež v Brně (1949–1953). Diplomová práce

57 Hříbek, B. (1979). Sjednocení mladé generace. Příspěvek k historii mládežnického hnutí v Československu v letech 1945-1950. *Mladá fronta*

Gymnázium jako školní instituce skončilo svou existenci v roce 1953, kdy bylo přeměněno na třetí, tříletý stupeň jedenáctileté střední školy. Poslední tři postupné ročníky byly výběrové. Mohli být do nich přijímáni žáci, kteří úspěšně ukončili osmiletou střední školu nebo prvních osm postupných ročníků jedenáctileté střední školy.⁵⁸ V prováděcím nařízení byla charakterizována přeměna dosavadního gymnázia podle nového zákona: „*Ve školním roce 1952/53 ukončí docházku na gymnázium nejen žáci IV. postupného ročníku, ale i žáci III. postupného ročníku gymnázií. Pro žáky III. postupného ročníku gymnázií se zřídí prázdninový kurz, ve kterém budou připraveni na závěrečnou zkoušku.*“⁵⁹

O tom, že změny ve školství byly na počátku padesátých let velmi hektické, svědčí i tato vzpomínka: „*Zažila jsem všechny školské reformy, které v té době proběhly, na vlastní kůži. Z gymnázia ze sekundy jsem musela přejít na měšťanku na dva roky, a pak teprve znovu na gymnázium. [Zákon o jednotné škole z roku 1948, pozn. aut.] Dost nás to také poznamenalo. A když jsme byli ve 3. ročníku gymnázia, někdy na jaře jsme se dozvěděli, že budeme maturovat ten samý rok, o prázdninách a v době prázdnin budeme procházet oktávou. [Zákon z roku 1953, pozn. aut.] No, samozřejmě, že nás to poznamenalo pro další studia. Protože to nebylo dostatečně hodnotné pro další studium. Nestálo to za nic.*“⁶⁰ Pro srovnání jenom v Praze bylo nad 21 jedenáctiletých zatímco v celém Olomouckém kraji pouze devět: Gymnázium Jiřího Wolkerova v Prostějově, Gymnázium Hranice, Gymnázium Zábřeh, Gymnázium Jakuba Škody v Přerově, Gymnázium Jana Opletala v Litovli, Gymnázium Šternberk, Gymnázium Šumperk, Gymnázium Uničov, Slovanské gymnázium v Olomouci, k nim pak se přidalo gymnázium Hejčín v Olomouci a to v roce 1956.

V roce 1968 je školskému zákonu z roku 1953 vyčítáno to, že „*mechanické přenášení sovětských zkušeností zabrzdilo rozvíjející se studium sovětských zkušeností mezi učitelstvem a budilo často i oprávněnou nedůvěru.*“⁶¹ Naopak, v roce 1973 je tato kritika odmítána: „*aniž se přijatý systém [...] mohl dostatečně rozvinout – byla jedenáctiletá střední škola bez hlubší analýzy a zhodnocení kritizována.*“⁶² Dle mého názoru je to z toho důvodu, že daná reforma z roku 1953 se neosvědčila.

58 Zákon č. 31/1953 Sb. Par. 3., základní všeobecné vzdělání Zákon o školské soustavě a vzdělávání učitelů (školský zákon)

59 Tamtéž.

60 Rozhovor s J.M. vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky

61 Dějiny učitelstva ČSSR: 1848-1968: osnovy. Praha 1968

62 KUJAL, Bohumil. Třicet let československé jednotné školy. Praha 1979

2.4 Jedenáctiletky v Olomouckém kraji

2.4.1 Gymnázium Jiřího Wolkeru

Za zmínku stojí i černější ročník historie právě Walkerova gymnázia v Prostějově. V roce „1953 byl pro mnohé studenty i pro profesorský sbor gymnázia rokem tragickým. Třída 3. A, která měla toho roku maturovat, byla označena za duchovního iniciátora protestní akce proti odstranění Masarykovy sochy na náměstí a nebyla připuštěna k maturitě. Profesorský sbor byl rozpuštěn a rozmístěn po všech školách okresu. V osnovách gymnázia se projeví ideologizující tendence, které poznamenaly hlavně učivo humanitních předmětů.“⁶³ Školní rok 1952/53 byl i posledním rokem čtyřletého gymnázia. Po rozsáhlé reformě našeho školství v r. 1953 docházelo k častým a mnohdy neuváženým organizačním změnám⁶⁴.

Rok 1959 přinesl další změny. Byla uzákoněna devítiletá školní docházka a v souvislosti s tím se od září přeměnila dosavadní jedenáctiletka na dvanáctiletou střední školu. Na základě usnesení dubnového dubnového zasedání ÚV KSČ o ještě výraznějším spojení výchovy s praxí byla do výuky zavedena výrobní praxe. Jeden den v týdnu (na 4 hodiny) odcházeli žáci do prostějovských závodů, kde ovšem ovšem obvykle vykonávali nekvalifikované práce. V závěru školního roku pak absolvovali třítýdenní souvislou praxi ve výrobě.⁶⁵

Hodiny věnované výrobní praxi šly na úkor vyučovacích předmětů, zejména humanitních. Po několika letech byla výrobní praxe omezena, pak zrušena úplně. V 80. letech se toto „spojení školy se životem“ do jisté míry vrátilo v podobě výuky tzv. ZVOP – základů výroby a odborné přípravy v oborech ekonomika, zemědělství, strojírenství, stavebnictví, technická chemie a programování. Ze „ZVOPu“ se také povinně maturovalo, ovšem žáci gymnázia nikdy v této odborné přípravě nemohli konkurovat absolventům průmyslových škol. V roce 1961 prodělalo těžce zkoušené školství další reformu, tentokrát k lepšímu. S rostoucími nároky na práci škol se ukázalo, že tzv. jednotné školství není dostatečně funkční. Proto došlo k další reorganizaci. Výběrové desáté

63 120 let Gymnázia Jiřího Wolkeru v Prostějově. Almanach ke 120. výročí založení gymnázia. Prostějov: GAUDEAMUS, 2019.

64 Tamtéž.

65 Tamtéž.

až dvanácté třídy byly odděleny od základní devítileté školy a – pod novým názvem střední všeobecně vzdělávací škola – osamostatněny.⁶⁶

2.4.2 Jedenáctiletka na Šternberském gymnáziu

Politické proklamace se dostaly do škol a hesla volající po “těsném spojení školy se životem” podnítily vznik právě nového školského zákona v roce 1953. Od školního roku 1965/66 se postupně rušila výrobní praxe žáků a důraz se kladl na přípravu k vysokoškolskému studiu. V roce 1968 nastoupily první ročníky čtyřletého studia, čímž se značně zvýšila úroveň studentů.⁶⁷

2.4.3 Slovanské gymnázium v Olomouci

Od 1. září 1953 vznikly v rámci nové vzdělávací soustavy školy národní (pro 1. - 5. postupný ročník), osmileté střední školy (pro 1. - 8. postupný ročník) a jedenáctileté střední školy (1. 11. třída). V nové vzdělávací soustavě byla periodizace jednotlivých stupňů jednotné školy, jejíž délka byla stanovena na 11 roků, určena na 5 + 3 + 3 ročníky. Ve srovnání s prvorepublikovou praxí, tj. 5 tříd obecné a 8 tříd gymnázia, šlo o nezanedbatelnou redukci⁶⁸.

Gymnázia jako nejvyšší vzdělávací stupeň „jedenáctiletka“ se stala součástí mamutích a těžko ovladatelných ústavů, v nichž bylo nutno řešit problémy věkem velmi odlišných skupin žactva, samozřejmě i profesní zájmy a nemalé problémy kantorů na jednotlivých stupních školy byly natolik odlišné, že vyžadovaly specifické přístupy. To se týkalo i metodiky školní práce, náplně konkrétní výuky, aktuálnosti ve vyučování, vybavení kabinetů apod⁶⁹.

Po ukončení finální tříletého cyklu „jedenáctiletka“ se objevily jisté pochybnosti o dostatečnosti zákonem stanoveného vzdělávacího systému. Maturovalo se před dosažením plnoletosti a k akceleraci studijní náročnosti docházelo v rámci jedenáctiletky až v poledních třech ročnících, což se nejevilo dost efektivní. Výstupní kvality řádných absolventů jedenáctiletých škol se nezdály být optimální. To vyvolalo snahu věci napravit⁷⁰.

66 120 let Gymnázia Jiřího Wolkera v Prostějově. Almanach ke 120. výročí založení gymnázia. Prostějov: GAUDEAMUS, 2019.

67 Tamtéž

68 BARTOŠ, Luděk. Kleňme se svou vzdělaností jako duha--: 140 let Slovanského gymnázia. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2007. ISBN 9788071822363.

69 BARTOŠ, Luděk. Kleňme se svou vzdělaností jako duha--: 140 let Slovanského gymnázia. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2007. ISBN 9788071822363.

70 Tamtéž. s. 23

Zpočátku se hledal způsob akcelerace vzdělání v rámci stávajících školské soustavy. Pro ten účel bylo vytipování v Čechách a na Moravě 15 „jedenáctileték“, jež bylo změněno na „dvanáctiletky“. To se stalo v roce 1958. Předpokládalo se, že prodloužení studia o jeden rok a přirozené dozrání věkem přinese dobrý výsledek. K ověření této možnosti byla vybrána v našem regionu Jedenáctiletá střední škola v Olomouci – Starých Hodolanech. V čele Slovanského gymnázia tehdy stál Otto Ficner (1958 -1960) historik a filozof⁷¹.

Cílem požadované úpravy školského systému také bylo, aby z dvanáctileték vycházeli absolventi, kteří by měli úplné středoškolské vzdělání, ukončení maturitou, a vedle toho ještě výuční list profese, na kterou budou jednotlivé dvanáctiletky zaměřeny. Z toho důvodu byl dán do učebního plánu nový předmět – základy výroby. Průzkum trval tři roky, ale nepřinesl předpokládané výsledky⁷².

V té chvíli bylo zřejmé, že v blízké době s ohledem na neuspokojivý stav a častější výskyt veřejné kritiky bude hledána pomoc opět v zákonném opatření. Chvilé čekání nebyla však obdobím nečinnosti. Od padesátých let se hledala forma, jak kompenzovat nedostatek vzdělaných lidí, jak umožnit vzdělání lidem, kteří potřebují – většinou i kvůli získanému pracovnímu zařazení – projít studiem a získat maturitní vysvědčení.

Školský zákon z roku 1953 mimořádné formy umožňoval, a to v podobě večerního a dálkového studia, které organizovaly na základě pověření NKV některé jedenáctiletky formou Škol pro pracující, které při nich byly zřízeny. Na Jedenáctileté střední škole v Olomouci, tř. Jiřího z Poděbrad, taková škola byla založena hned v počátcích, to znamená hned poté, co vstoupil v platnost v roce 1953 školský zákon o jednotné škole. Tak se stalo, že jedna třída večerního studia se zde mohla podrobit maturitní zkoušce již v roce 1955.⁷³ V roce 1958 se můžeme setkat v přehledech absolventů s maturanty z mimořádných forem studia každým rokem. Z počátku byl počet úspěšný poměr nízký. Procento úspěšnosti, jež bylo dokládalo náročnost studia, není nikde uváděno. Úspěšných maturantů bylo v roce 1958 jen osm (večerní studium), v letech 1959 a 1960 vždy 13 (dálkové studium). Při večerním studiu se vyučovalo třikrát týdně, při dálkovém studiu jedenkrát v týdnu – ve středu odpoledne. Enormního rozsahu nabyly tyto formy studia na přelomu 60. a 70. let, kdy zde odmaturovalo ve večerním, dálkovém vojenském studiu ročně i více než 60 osob. Šlo o společenskou zakázku, svým rozsahem neomezenou, naopak spíše vyžádanou. V pozadí toho studia lze najednou vytušit, že šlo o rychlé poskytnutí předepsaného vzdělání, jež opravňovalo studujícího k setrvání nebo k získání určitého pracovního místa či funkce, mnohdy i toho, které byly

71 Tamtéž. s. 23

72 Tamtéž. s. 24

73 BARTOŠ, Luděk. *Kleňme se svou vzdělaností jako duha--: 140 let Slovanského gymnázia*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2007. ISBN 9788071822363

v rámci „kádrových“ dislokací. Důvodů ke studiu v podmínkách večerního (častěji dálkového) studia bylo jistě hodně. Kvalita dosaženého vzdělání nebyla ověřována, lze předpokládat, že byla individuálně odlišná a byla ověřena životem. Poslední „dálkaři“ maturovali ve Škole pro pracující při gymnáziu, tř. Jiřího z Poděbrad, v roce 1983, trvala tedy éra mimořádných forem studia celé čtvrtstoletí. Historii této vzdělávací práce připomínají v textu *O studiu pracujících na naší škole* profesor Leopold Borovička a abiturient této školy Pavel Vítek. Text je publikován v almanachu Pocta Slovanskému gymnáziu z roku 1967. Citujme krátký úryvek „Úroveň tříd nedosahuje zpravidla úrovně denního studia: bývá průměrná a podprůměrná, objevují se však i ročníky s vynikajícími jedinci. Mnohé studenty popohání k větší pilnosti odpovědnost a vděčnost k závodu, který je je uvolňuje a poskytuje úlevy, jindy dodává hrdost otcovská či mateřská, tedy soutěž generační, a někdy je stimulantem k svědomitému studiu i chlapský stud zpytavým pohledem manželčím...“⁷⁴

2.4.4 Gymnázium v Zábřehu

Sotva však mohl být nový školský zákon uveden v život, došlo v roce 1953 k další změně byla zrušena gymnázia a vznikla nová struktura jedenáctiletých středních škol, v nichž byly výběrové ročníky zredukovány na tři a tvořily tak 9. - 11. ročník školy. Vzhledem k tomu, že šlo o značně razantní zásah do zažitých forem, nastala při realizaci nového systému záhy řada problémů.

Gigant s jedenácti ročníky a třemi stupni si totiž vyžádal soustředění do té doby nevídaného počtu žáků i vytvoření velkého a nesourodého pedagogického kolektivu nové školy. V čele JSS stála dosavadní ředitelka gymnázia Marie Votavová. Učitelství kolektiv v padesátých letech byl velmi rozsáhlý (v roce 1953 40 členů), ve škole bylo na třech vzdělávacích stupních 20-30 tříd se zhruba tři čtvrtě tisícovkou žáků (z toho na 3. stupni studovalo kolem 200 žáků).⁷⁵

Vznik tohoto školského komplexu také vyžadoval novou budovu s odpovídajícími prostory. Proto byla jedenáctiletka umístěna do budovy ve Školské ul. 11, kde až doposud působily školy dvě: chlapecká a dívčí střední škola (tj. nižší, 2.stupeň základního vzdělávání).

V budově, kterou gymnázium opustilo, byla umístěna II. osmiletá střední škola. Skutečnost, že JSS získala tak rozlehlou budovu, by mohla budit dojem, že tak bylo rychle odstraněno nebezpečí nedostatku výukových prostor. Opak však byl pravdou. Již od listopadu téhož roku v budově jedenáctiletky přibýly navíc dvě třídy vyšší průmyslové školy automobilní a následujícího roku se škola musela uskrovnit ještě víc, neboť sem byla dle rozhodnutí zábřežského ONV do tří místností umístěna dokonce IV.

74 Tamtéž. s. 24

75 David, Z., Růžička, P., 100 let zábřežského gymnázia. Almanach ke 100. výročí založení gymnázia. Zábřeh.

mateřská škola. Věkový rozdíl mezi nejmladším a nejstarším návštěvníkem školy tak činil i více než 15 let!

Brzy narostly problémy s učebnami natolik, že bylo nutno zavést střídavé vyučování. Tato prostorová píseň trvala na škole až do roku 1959, kdy se postupně do vlastních budov odstěhovaly třídy průmyslovky i škola mateřská. Nastaly ovšem nové potíže s výukovými prostory, neboť usnesením ÚV KSČ o „těsném spojení školy se životem“ z roku 1959 byl na jedenáctiletky zaveden nový předmět - základy výroby, pro který bylo nutno zajistit dílny a vybavit je odpovídajícím zařízením. Studenti se pak na praxích učili odborně zametat výrobní haly zábřežských znárodněných podniků...⁷⁶

Pro padesátá léta je též charakteristický vznik a všestranná podpora celé řady nových zájmových kroužků. Jejich akce byly ale organizovány většinou na nedělní odpoledne- škola se tak snažila snižovat počty žáků, kteří navštěvovali bohoslužby: i tato forma cíleně směřovala k výchově žáků v duchu požadovaného jednotného světonázoru. ZO KSČ školy rozeslala na všechny závody ve kterých pracovali rodiče žáků navštěvujících náboženství, dopisy, v nichž je žádala o pomoc při jejich přesvědčování.⁷⁷

Postupem času bylo zjevné, že nově vytvořený velký komplex JSS byl sice „jednotný“, avšak zdaleka ne tak funkční, jak se očekávalo. Zákonem č. 186 z roku 1960 byla tedy československá školská soustava uspořádaná opět nově. Dosavadní jedenáctiletky byly rozděleny na základní devítiletou školu a tříletou střední všeobecně vzdělávací školu (SVVŠ). Zábřežská jedenáctiletka byla definitivně rozdělena až počínaje školním rokem 1964 – 65. Ředitelkou SVVŠ zůstala Marie Votavová. Zmíněná reforma ustanovila SVVŠ jako typ tříleté střední školy, která „poskytuje úplné střední všeobecné a polytechnické vzdělání a základy obraného vzdělání pro práci v některém odvětví národního hospodářství a kultury a připravuje žáky pro vstup na vysoké školy“. Obsah výchovně vzdělávací činnosti se tedy stále nesl v duchu již zmíněné koncepce z roku 1959.⁷⁸

Polytechnická složka výchovy tak byla postavena na roveň ostatním složkám, přestože šlo o školu všeobecně vzdělávací, a školský zákon z roku 1960 tak paradoxně dával absolventům středních odborných škol větší možnosti přechodu na vysoké školy.

Existence dvou škol pod jednou střechou postupně přinášela stále narůstající problémy. Proto po dostavbě nového objektu II. ZDŠ, která dosud obývala budovou bývalého gymnázia, bylo v roce 1966 SVVŠ umožněno vrátit se do původních prostor. Tehdy již pětadesátiletá budova prošla v období, kdy sloužila základnímu školství, řadou rekonstrukcí, které však příliš nevyhovovaly staronovým potřebám. Ihned po převzetí budovy tak začala další etapa adaptačních

76 David, Z., Růžička, P., 100 let zábřežského gymnázia. Almanach ke 100. výročí založení gymnázia. Zábřeh.

77 Tamtéž, s. 50

78 Tamtéž, s. 50

*prací, která byla dovršena úpravou nového objektu v těsném sousedství, kde byla zřízena školní jídelna a služební byty*⁷⁹

2.5 Návrat k všeobecně vzdělávacím škol 1960-1968

V roce 1960 vedení KSČ usoudilo, že v Československé republice bylo socialistických cílů Vítězného února dosaženo, dokonce se tehdejší režim jevil stabilní a odolný vůči změnám.¹⁵ Komunisté se rozhodli vypracovat novou ústavu, která utužila centralizaci, odbourala zbytek slovenské autonomie a změnila název z Československé lidové demokratické republiky na Československou socialistickou republiku.⁸⁰

Roku 1960 ve školství dochází k další změně, poslední tři ročníky jedenáctileté střední školy se změnila na rovněž tříletou střední všeobecně vzdělávací školu (SVVŠ). Podle zákona 186/1960 byla definována tak, že „poskytuje mládeži úplné střední všeobecné a polytechnické vzdělání a základy odborného vzdělání pro práci v některém odvětví národního hospodářství a kultury. Jedním z hlavních úkolů této školy je příprava mládeže pro studium na vysoké škole.“⁸¹ Změnou, jež se také dotkla SVVŠ, bylo prodloužení povinné školní docházky na devět let.⁸² Na střední školy proto nastupovali žáci o rok starší. V novém zákoně bylo poprvé v úvodním ustanovení zakotveno, že „výchova a vyučování jsou založeny na vědeckém světovém názoru, marxismu-leninismu.“⁸³

Díky politické uvědomělosti zjistili, že je zapotřebí více manuálně pracujících lidí, proto zavedli do osnov na základních školách i na středních všeobecně vzdělávacích školách předmět pracovní výuku. „Studenti vedle teoretické výuky museli zvládnout praxi ve výrobním odvětví. Praxe se absolvovala jeden den v týdnu ve školním roce a tři týdny o letních prázdninách. Maturant měl pak získat jak maturitní vysvědčení, tak výuční list“⁸⁴

Co se samotné výuky týče, od 60. let se ve vyučovacích hodinách využívala pokroková pomůcka – magnetofon. Používal se pro poslech ruské konverzace, pomocí něhož se žáci učili správnou výslovnost a ruský přízvuk. Dále se podle zápisu z klasifikační porady (1961/1962) využíval sovětský tisk v originále, který sloužil pro rozšíření slovní zásoby, anebo třeba obrázkové hry pro zpestření výuky. V hodinách zeměpisu se používaly nástěnné mapy, i slepé mapy na

79 David, Z., Růžička, P., 100 let zábrěžského gymnázia. Almanach ke 100. výročí založení gymnázia. Zábřeh.

80 Rychlík, J. (2020). Československo v období socialismu: 1945-1989 (s. 162). (Vydání první.). V Praze: Vyšehrad.

81 Zákon č. 168 ze dne 28. prosince 1960 o soustavě výchovy a vzdělávání (školský zákon). In Sběrka zákonů Československé socialistické republiky. 1960, částka 82, s. 645-651.

82 Tamtéž

83 Tamtéž

84 Chmelík, L. (2010). Vývoj školské správy na našem území (Diplomová práce)

písemné poznávací testy, taky se chodilo do terénu a na výstavy. Samotná škola disponoval speciálními místnostmi, uzpůsobenými pro názorné ukázky v technických předmětech. Jednalo se o laboratoře chemické, fyzikální a biologické, kde si žáci mohli vyzkoušet výuku v praxi. V dějepisu se využíval Dittrichův školní rozhlas, dějepisné obrazy, mapy a diafilm. V estetické výchově se tvořily výrobky, které byly později v prostorách školy vystavovány. „...výstavka žákovských výrobků ukazuje zručnost a schopnost našich žáků“ (zápis z klasifikační porady, šk. Rok 1962/1963). Učitelům bylo doporučováno držet se didaktických zásad a v hodinách aktivovat slabší žáky. „Učitel musí organizovat hodinu tak, aby přinášela užitek jak schopnějším, tak slabším žákům. Takováto práce požaduje metodicky promyšlenou přípravu učitele na hodinu“ (zápis z klasifikační porady, šk. rok 1963/1964)⁸⁵

Jak už jsem psal výše u SGO (Slovanské gymnázium Olomouc pozn. Aut.) V roce 1960 došlo k další změně, poslední tři ročníky jedenáctileté střední školy se změnily na rovněž tříletou střední všeobecně vzdělávací školu (SVVŠ). Podle zákona 186/1960 byla definována tak, že *„poskytuje mládeži úplné střední všeobecné a polytechnické vzdělání a základy odborného vzdělání pro práci v některém odvětví národního hospodářství a kultury. Jedním z hlavních úkolů této školy je příprava mládeže pro studium na vysoké škole.“*⁸⁶ Změnou, jež se také dotkla SVVŠ, bylo prodloužení povinné školní docházky na devět let. Na střední školy proto nastupovali žáci o rok starší. V novém zákoně bylo poprvé v úvodním ustanovení zakotveno, že *„výchova a vyučování jsou založeny na vědeckém světovém názoru, marxismu leninismu.“*⁸⁷

Hlavním impulzem k novému školskému zákonu bylo usnesení plenárního zasedání ÚV KSČ *O těsném spojení školy se životem a o dalším rozvoji výchovy a vzdělání v ČSR*⁸⁸ z dubna 1959. Tehdy po velkých diskusích, kterých se zúčastnilo přes 800 000 lidí, byl vysloven jednomyslný souhlas s prodloužením povinného vzdělání a byla načrtnuta perspektiva poskytnout převážné části mládeže plné středoškolské vzdělání do roku 1970.⁸⁹ Následkem předcházejícího zkrácení školní docházky a nedostatečného propracování osnov a učebnic se totiž vyhrtyly některé nedostatky v přípravě mládeže pro život.⁹⁰ Mezi závažnější patřily: odtržení výchovy a vzdělávání od života, od práce ve výrobě. Dále se ukazovalo, že část mládeže nebyla dostatečně připravena k fyzické práci.⁹¹

85 NÁHLÍKOVÁ, Sabina. Historie Gymnázia Josefa Kainara v Hlučíně v letech 1945-1969 [online]. Brno, 2021 [cit. 2023-04-19]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/1mkyxm/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce doc. Mgr. Jiří Zounek, Ph.D.

86 BARTOŠ, Luděk. *Kleňme se svou vzdělaností jako duha--: 140 let Slovanského gymnázia*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2007. ISBN 9788071822363

87 BARTOŠ, Luděk. *Kleňme se svou vzdělaností jako duha--: 140 let Slovanského gymnázia*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2007. ISBN 9788071822363

88 Tamtéž, s. 24

89 Tamtéž, s. 24

90 Tamtéž

91 Tamtéž

V historii poválečného vývoje naší republiky byl významný rok 1960. Oficiálně v něm byla ukončena etapa budování socialismu, došlo k volbám, ke schválení nové ústav, k novému územnímu uspořádání, vzniklo deset krajů, byla zvýšena jejich pravomoc, Olomouc přestala být krajským městem a rozhodování bylo přeneseno do Ostrovy, byl vyhlášen 3. pětiletý plán, proběhla II. Spartakiáda.⁹²

Na přípravu všech těchto společenských změn i na jejich realizaci samozřejmě reagovalo i české školství. V duchu doby šlo o iniciativy předkládané shoda v přesvědčení, že dokážou překonat únav, apatii, tendence ke stagnaci a někdy i pocity marnosti. Šedesátá léta byla prostě dobou aktivistů... Jen sedm let uplynulo od zkrácení školní docházky a už byl vydán zákon, jímž byla za povinné penzum vzdělávání pro celou generaci vyhlášena opět školní docházka v délce devíti let. Následně pak zákonem č. 188/1960 Sb. ze dne 15. prosince 1960 o soustavě výchovy a vzdělání učitelů (školský zákon) vznikl SVVŠ, tedy střední všeobecní vzdělávací školy.⁹³

Pro lepší orientaci, chronologie změn a proměn:

V roce 1959 uzákoněná devítiletá povinná školní docházka proměnila všechny jedenáctiletky ve dvanáctiletky, ty pak byly zákonem č. 188/1960 zrušeny. Šlo o změnu velmi výraznou, ale s výhledem do budoucna nezbytnou, poněvadž zřizovatel funkce v oblasti školství měly být (a také byly) rozděleny mezi nové zřízené Okresní národní výbory a Krajské národní výbory. Změny se samozřejmě dotkly i námi sledované dvanáctiletky – „dědičky Slovanského gymnázia“ na tř. Jiřího z Poděbrad. Dvanáctiletka zanikla tím způsobem, že byla rozdělena na dva samostatné školské subjekty, a to tak, že z prvních devíti ročníků vznikla základní devítiletá škola, spadající pod ONV Olomouc, zatímco zbývající tři vyšší ročníky se proměnily na střední všeobecné vzdělávací školu, v obecné mluvě označovanou jako tzv. esvévéška, jejímž zřizovatelem se stal ve školním roce 1963/64 Severomoravský kraj se sídlem v Ostravě. Školní budova byla v majetku ONV, čímž došlo k paradoxní situaci: Slovanské gymnázium (jako SVVŠ) se stalo ve své budově nájemníkem. Ředitel školy byl v letech 1960 – 1963 Miroslav Hrabovský a následně po něm v letech 1963 -1969 Antonín Sosík.⁹⁴

Že problémy u Slovanského gymnázia (SVVŠ) nebyly krátkodobé, neboli o dobu nezbytně nutnou k překonání a překlenutí potíží, ale o dlouhotrvající tíživou realitu, dokládá povzdech jejího ředitele Antotnina Sosíka z roku 1967 (publikována v almanachu Pocta Slovanskému gymnázium):

SVVŠ na třídě Jiřího z Poděbrad má deset tříd denního studia s dvanácti až čtrnácti třídami studia pracujících. Samostatnou budovu však nemá, je v podnájmu základní devítileté školy! Patří jí jen třetí poschodí a dvě učebny v poschodí druhém. Je to celkem deset

92 Tamtéž, s. 25

93 Tamtéž, s. 25

94 BARTOŠ, Luděk. *Kleňme se svou vzdělaností jako duha--: 140 let Slovanského gymnázia*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2007. ISBN 9788071822

*učeben s malou jazykovou pracovní a chemickou laboratoří. Odborné posluchárny chemie a fyziky musely být zrušeny a jsou rovněž třídami. Vyučování ve škole je celodenní, od 7:00 do 19:30 hodin. Vyučování denních tříd končí ve 13:20 a v 13:30 do těchž tříd nastupují pracující. Vyučovací hodiny denního studia, kteří se nevejdou do dopoledního rozvrhu, jsou odučeny ve čtvrtek odpoledne, nepovinné předměty a zájmoví kroužky v místnosti, kde je náhodou volno, v ředitelně, ve sborovně v kabinetech a v žákovské knihovně.*⁹⁵

Situaci v olomouckém ve středním všeobecném vzdělávacím školství upřesněme zmínkou o olomouckých ústavech tohoto typu. V Olomouci byly tři SVVŠ. První SVVŠ na tř. Jiřího z Poděbrad, druhá ve Starých Hodolanech, v Řezníčkově ulici, a třetí, postavené roku 1956, v Hejčíně, Tomkova ulice. Když Severomoravský kraj převzal ve školním roce 1963/64 střední školy do své pravomoci, dospěl k názoru, že tři ústavy jsou v Olomouci zbytečné a druhou a třetí SVVŠ spojil, u SVVŠ na tř. Jiřího z Poděbrad ponechal již léta existující Školu pro pracující.⁹⁶

2.6 Historický kontext roku 1968

V roce 1968 získává funkci generálního tajemníka strany Alexander Dubček. Reformní komunisté, jedním z nich byl mimo jiné Dubček, ale nechtěli pluralismus v politice, požadovali demokratizaci veřejného a stranického života. Období mezi lety 1968 a 1969 se proto nazývá pražské jaro. Myšlenka reformu se dostala do strany a začaly nastávat změny. Jedna z nich bylo například schválení tržního modelu hospodářství. Toto reformní smýšlení se však nezamlouvalo vedení komunistických stran východního bloku. Obávali se, že se reformy v Československou vymknou kontrole. Uvolnění s sebou přineslo obnovení činnosti Junáka a Sokola, zaktivovaly se církve a krok k pluralitní demokracii přinesl vznik Klubu angažovaných nestraníků a Klubu 231. Kontrola sdělovacích prostředků byla utlumena.⁹⁷

Na základě hlavní zásady Brežněvovy doktríny, která říká, že komunistické strany mají povinnost bránit socialismus, se představitelé Sovětského svazu, NDR, Polska, Maďarska a Bulharska dohodli, že do situace v Československu zasáhnou. 21. srpna 1968 vpadla vojska Varšavské smlouvy na československé území. Šest nejvyšších představitelů KSČ v čele s Dubčkem bylo odvečeno do Moskvy. Českoslovenští představitelé byli v Moskvě nuceni podepsat tzv. moskevský protokol, který umožňoval sovětskou okupaci Československa.⁹⁸

95 Tamtéž s. 25

96 Tamtéž s. 25

97 Bělina, P. (2002). Dějiny zemí koruny české, s. 284., 8. vyd. Praha: Paseka.

98 Tamtéž s. 286

Okupace Československa a zničení reforem pražského jara přinesly ohromné změny. Alexander Dubček byl donucen rezignovat a na jeho post nastoupil Gustáv Husák. Období reforem nenávratně skončilo a politika se začala znovu orientovat výhradně na Moskvu a její rozhodnutí. Nastala doba normalizace.⁹⁹

2.7 Rok 1968 opětovný vznik gymnázií a období Normalizace

Reformy roku 1968 byly na škole příznivě přijaty a byly spojeny s očekáváním dalších změn ve společnosti i ve školství. Rozvolňování se na gymnáziu promítalo například ve školním roce 1967/1968, kdy byla školní organizace ČSM nahrazena přípravným výborem Unie středoškolského studentstva, který měl probíhat v demokratičtějším stylu.

Situace se velmi rychle změnila vpádem Varšavských vojsk, která tvrdě zakročila proti veškerému rozvolňování. Dne 21. srpna 1968 obsadila ČSR vojska pěti zemí Varšavské smlouvy. Jednalo se o vojska Sovětského svazu, Polské lidové republiky, Maďarské lidové republiky, Bulharské lidové republiky a Německé demokratické republiky, jejichž cílem bylo potlačení a eliminace možného převratu, ke kterému se pomalými kroky schylovalo. Profesor Jařab vyslovil socialistické sousloví „bratrská pomoc“ s jistou dávkou ironie, čímž naznačoval neadekvátnost událostí, které se v srpnu roku 1968 odehrály. Tento vývoj situace zaskočil jak profesory hlučinského gymnázia, tak i jeho studenty. Pro většinu žáků i učitelů byl vstup vojsk Varšavské smlouvy a následující posrpnový vývoj zklamáním. Pamětníci na srpnové události reagovali takto: „Se spolužačkami jsem se po srpnu 1968 strašně bály, že neodmaturujeme.“ Popisuje paní Eva. Paní Klára sdílela podobný názor: „V roce 1968 jsme byli všichni zaskočení a naštvaní, ale většina z nás, i z těch profesorů si mysleli něco jiného a říkali něco jiného, protože měl každý strach, samozřejmě, o zaměstnání a o všechno...“ Z výpovědi bývalých žáků bylo patrné, že učitelé se báli projevit svůj vlastní názor a mluvili se žáky v naučených frázích. Tehdy strach z vyjádření negativního názoru na účet komunistické ideologie byl oprávněný¹⁰⁰.

Za rozhodující obrat ve školské politice strany bylo v éře tzv. normalizace považováno dubnové plénum ÚV KSČ v roce 1969 spojené se zvolením Gustáva Husáka do čela komunistické strany.¹⁰¹ Díky němu vznikla „příznivá společenská a politická atmosféra s pozitivním vlivem na zásadní změny“ ve školství, která se projevila v jednoznačném uplatnění marxisticko-leninského přístupu k řešení problémů školské politiky. Byl obnoven kurz tzv. důsledné demokratizace vzdělání vylučující sociální a třídní diskriminaci dětí z dělnických a rolnických rodin.¹⁰² Zhodnocení situace ve školství na konci 60. let nalezneme také v Poučení z krizového vývoje, které bylo závazné pro

99 McDermott, K. (2015). *Communist Czechoslovakia, 1945-89: a political and social History* (s. 150). Palgrave.

100 Jeřáb, almanach k 100 let gymnázia v Hlučíně (2020).

101 Zasedání ústředního výboru KSČ ve dnech 3. a 4. července 1973. Praha 1973, str. 51

102 Tamtéž

celá 70. a 80. léta. V jedné jeho části se píše, že „pravicová seskupení vznikala i v krajích a okresech. Přitom jejich struktura byla budována tak, aby [...] umožňovala vliv pravice [...mimo jiné...] v oblasti školství, vědy a kultury a v důležitých článcích státního aparátu.“¹⁰³ I olomoučtí učitelé byli obviňováni, že se stali „prokazatelně aktivními organizátory a nositeli nacionalismu, protisovětských, protisocialistických i protistranických názorů a akcí. Již brzy po roce 1968 bylo konstatováno, že československé školství překonalo krizové období a stalo se důležitým nástrojem dělnické třídy a socialistického státu při budování a progresivní výstavbě a rozvoji socialistické společnosti.¹³⁸ Proklamovalo se, že škola je opět oporou socialismu.“¹⁰⁴

Od roku 1971 se na některých gymnáziích aplikovaly nové projekty a analýzy gymnaziálního vzdělání zaměřené především na zavádění odborné přípravy. Pro představu jednou z prvních škol, kde byl nový typ vzdělávání experimentálně zařazen, se stalo Gymnázium Jana Keplera v Praze, kdy na poradě „soudruh ředitel oznámil, že se příští školní rok stává naše škola experimentálním gymnáziem.“¹⁰⁵

V čem odborné vzdělávání spočívalo, vysvětlil ředitel školy pro tisk takto: „Cílem nového směru povinné výuky je další přiblížení školní výchovy potřebám naší společnosti. Ve třech specializacích – jsou to základy zemědělství, průmyslové chemie a techniky administrativy – žáci získávají vědomosti o ekonomickém rozvoji důležitých hospodářských odvětví a částečně i odborné vzdělání, které po absolutoriu budou moci uplatnit při dalším studiu, nebo přímo v praxi.“¹⁰⁶ Pro splnění tohoto cíle bylo nezbytné zajistit nové školní vybavení. Bylo potřeba provést „*různé adaptace a úpravy potřebné ke zlepšení provozu.*“¹⁰⁷ A to nejen v roce 1972, ale i 1973, kdy „ještě z období prázdnin pokračují adaptace ve 2. patře školní budovy, kde jsou připravovány laboratoře a další místnosti pro úspěšné plnění experimentu naší školy v polytechnické výchově.“¹⁰⁸

Dalším gymnáziem, které zavádělo experimentálně odbornou přípravu, se stalo Gymnázium J. K. Tyla v Hradci Králové. Tuto problematiku měla na starosti paní profesorka Růžena Rygllová: „*To byly vlastně všeobecné odbornosti, tam si každý našel něco, co se mu mohlo hodit. Každý mohl dělat programování, vždyť to mělo do budoucna vývoj. Každý mohl dělat třeba stavebnictví, kdo chtěl dělat techniku, naučil se rýsovat, naučil se technické věci, anebo to pak využil ve svém osobním životě při nějaké přestavbě. Chemie se hodila medicím, chemikům. Takže jsme to měli na škole dobře udělané, za tím jsme si vždycky stála.*“¹⁰⁹ Nutnost polytechnického vzdělání na

103 Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po 13. sjezdu KSČ: rezoluce o aktuálních otázkách jednoty strany schválená na plenárním zasedání ÚV KSČ v prosinci 1970. Praha 1971, str. 16.

104 1945-1975 Třicet let socialistického školství v Československé socialistické republice: Střední školy. Praha 1975, str. 141.

105 Kronika GJK, rok 1971/72

106 Tamtéž

107 Tamtéž

108 Tamtéž

109 DULÍČEK, Lukáš, HUTLA, Jan a RUFFER, Roman. Dějiny Gymnázia J.K. Tyla v období totality

gymnáziích byla veřejně zdůrazňována od dvoudenního zasedání ÚV KSČ ve dnech 3. a 4. července 1973, kde přijatý dokument¹⁴⁸ kriticky zhodnotil vývoj školství na konci 60. let a rozpracoval také další směřování gymnázií, které mělo být „podkladem pro přípravu komplexního řešení školské soustavy po XV. sjezdu KSČ.“¹¹⁰ Bylo zjištěno, že 40% absolventů nepokračuje ve studiu na VŠ a má potíže se zařazením do praxe. Zpochybnilo se dělení tříd na humanitní a s přírodovědným zaměřením.¹¹¹ Obsah studia gymnázia se totiž od prvního ročníku dělil na větev humanitní (s převažujícími předměty: čeština, cizí jazyk, dějepis, latina) a přírodovědnou (kde bylo více matematiky, fyziky, chemie, biologie a deskriptivní geometrie). Usnesením ÚV KSČ měl být posílen jednotný obsah studia přírodovědných předmětů a rozpracován systém volitelných předmětů.¹¹²

Polytechnický obsah měl být zabezpečen i ve všech ostatních vyučovacích předmětech. Obsah matematicko-přírodovědných předmětů byl nově koncipován tak, aby se v nich žáci seznamovali též s aplikacemi teorie a praxe socialistické výroby.¹¹³ Odborná složka byla v obsahu výuky na gymnáziích zastoupena povinným předmětem základy výroby a odborné přípravy, který měl rozšiřovat a prohlubovat předpoklady absolventů pro vysokoškolské studium a zároveň poskytovat odbornou přípravu k uplatnění absolventů gymnázií ve společenské praxi. Měla dávat žákům všeobecnou technickou orientaci a formou povinně volitelných souborů odborných předmětů jim poskytovat vědomosti, dovednosti a návyky z věd uplatňujících se v základních výrobních oborech a společenských činnostech (strojírenství, elektrotechnika, chemické technologie, stavebnictví, zemědělství, výpočetní technika, ekonomika).¹¹⁴

Dvojí funkce gymnázia – příprava žáků na studium na vysoké škole i na přímý vstup do povolání – byla odůvodněna potřebami socialistické společnosti. Charakteristickým znakem absolventů gymnázií měly být „ideově politická vyspělost, třídní uvědomění a vědomí socialistické internacionální jednoty,“¹¹⁵ projevující se v „pochopení a podpoře významného poslání dělnické třídy při budování socialistické společnosti pod vedením komunistické strany.“¹¹⁶

V rámci gymnaziálního školství došlo ke změnám učebních plánů. Byl přidán předmět základy výroby a odborné přípravy. Student prvního ročníku si volil jednu skupinu odborných předmětů na dva roky, pak si vybíral další tři předměty.¹¹⁷

očima pamětníků. Hradec Králové 2008, str. 130

110 Zasedání ústředního výboru KSČ ve dnech 3. a 4. července 1973. Praha 1973

111 Zasedání ústředního výboru KSČ ve dnech 3. a 4. července 1973. Praha 1973

112 Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy: projekt a důvodová zpráva. Praha 1976, str. 10 a 36-37.

113 Tamtéž s. 10

114 Tamtéž s. 10

115 Tamtéž s. 39

116 Tamtéž s. 39

117 VÁŇOVÁ, Růžena. České gymnázium v 70. a 80. letech 20. století. In: Minulost, současnost a budoucnost gymnaziálního vzdělávání: sborník referátů z konference konané ve dnech 24.-25. června 1999 v Jičíně. Semily

2.8 Gymnázium na tř. Jiřího z Poděbrad v dobách normalizace

Osamostatnění středních všeobecně vzdělávacích škol vznikly ústavy, jenž opět měly příležitost vnímat vzdělání v oně účelové vymezenosti mezi základní školou a školou vysokou, a nikoliv bezbřehé sounáležitosti se základní školou. To samozřejmě při soustavné práci pedagogických ústavů, pedagogických středisek, předmětových kabinetů a komisí a dalších iniciativ vyvolávalo otazníky, zdali jsou vymezené tři ročníky SVVŠ dostatečné pro přípravu posluchačů vysokých škol. Odvaha k nezkreslenému hodnocení byla v šedesátých letech větší než v letech předchozích, a nebylo tedy nic divného, když se začaly ozývat hlasy dožadující se prodloužení všeobecně vzdělávacího studia na čtyři roky. V rámci komparace byla nejčastěji vzpomínána studia gymnaziální. Bylo jen otázkou času, kdy přestane být gymnázium tabuizovaným pojmem a vstoupí opět do života. Bohužel se to nepodařil natolik rychle, aby se tak stalo před srpnem 1968. Rozjetý vlak však vstupem „vojsk Varšavské smlouvy“ nevykolejil a 19. prosince 1968 byl přijat zákon č. 168/1968 Sb., nazvaný zákon o gymnasiích, podle něhož byly postupně proměňovány tříleté SVVŠ na čtyřletá gymnázia.¹¹⁸

V zákoně s 19. prosince 1968 (č. 168/1968) se může v paragrafu jedna dozvědět „*Ke zvýšení úrovně středoškolského vzdělání se zřizují gymnasia, Gymnasium poskytuje úplné střední všeobecné vzdělání a připravuje pro studium na vysokých školách; absolventi gymnasia jsou též způsobilí pro zastávání funkcí v oblasti správy a hospodářství, odpovídajících jejich vzdělání*“¹¹⁹ Nebo že studium se vrací do starých kolejí a bude probíhat po dobu čtyř let. V paragrafu 2 stojí za zmínku „*Gymnasia zřizují krajské národní výbory. Počínajíc školním rokem 1968/69 přemění krajské národní výbory střední všeobecně vzdělávací školy postupně na gymnasia*“¹²⁰. V paragrafu tři se můžeme dozvědět „*Pokud tento zákon nestanoví jinak, vztahují se na gymnasia právní předpisy platné pro střední všeobecně vzdělávací školy*“¹²¹. Ve čtvrtém paragrafu onoho zákone se dozvíme, kdo bude postupnou přeměnu koordinovat „*Ustanovení § 1 a § 3 tohoto zákona se vztahují přiměřeně i na vojenské školy poskytující úplné střední všeobecné vzdělání. Postupnou přeměnu těchto škol na gymnasia provede ministerstvo národní obrany.*“¹²²

2000, str. 111.

118 BARTOŠ, Luděk. Kleňme se svou vzdělaností jako duha--: 140 let Slovanského gymnázia. Olomouc:

Nakladatelství Olomouc, 2007. ISBN 9788071822363

119 Zákon č. 168/1968 Sb. Zákon o gymnasiích

120 Tamtéž

121 Tamtéž

122 Tamtéž

Vracíme se zpět ke Slovanskému gymnáziu v Olomouci. Absolutní nedostatek učeben vedl k svépomocnému postavení provizorního pavilonu na dvoře v areálu školy. Šlo o stavbu dřevěnou, s nedostatečnou zvukovou izolací, nicméně stavbu funkční, v níž bylo možno umístit a vyučovat studenty šesti tříd. Pavilon sloužil i jazykové škole. Po celou dobu „normalizace“ byl ředitelem Slovanského gymnázia Oldřich Medek (1969 – 1986).

Obnovené čtyřleté gymnázium na tř. Jiřího z Poděbrad se dočkalo v následujících dvou letech ještě práva experimentálně ověřovat vznik osmiletých gymnázií Experiment byl ústupek ze strany vlády, jímž se zalepovaly učitelům po invazi vojsk oči. Z olomouckého dění připomeneme tehdejší obnovení činnosti Vlastivědné společnosti muzejní V Olomouci, založení olomoucké skupiny Českých bibliofilů a Kubu přítel výtvarného umění, pořádání Mezinárodního varhanního festivalu. To všechno jsou akty roku 1969. Z téhož pramene vytryskla a z téhož důvodu byla tolerována iniciativa k obnově osmiletých gymnázia.¹²³

A tak v roce 1971 byly otevřeny na tř. Jiřího z Poděbrad dvě primy a v následujícím roce opět dvě. Veřejnost tento experiment přijala s velkým povděkem. Vývojové trendy však začala s postupnou normalizací určovat garnitura prověřovaných funkcionářů, která v jakékoli diferenciaci viděla zhoubu školního systému a zárodek elitářství. V roce 1973 bylo jasné, že školství je suverénně v rukou normalizační junty. Pedagogové vyloučení z KSČ už byli mimo školství, vyškrtnutí a zahrnutí do koutů, ostatní byli poučeni, můžete si domyslet jak bylo důležité mlčet.

K 30. červnu 1973 byli žáci obou prim a sekund rozděleni do olomouckých základních škol. Opět jedna naděje zhasla a do listopadu 1989 se už druhá nevyskytla. Zákazy a rušení alternativních studijních příležitostí nepostihly samozřejmě jenom gymnázium na tř. Jiřího z Poděbrad.

Čtyřletá gymnázia však nezmizela a přečkala, i když se nebylo možno ani tam vyhnout bolestivým ústupkům. Především tlaku na opětovnou deformaci obsahu bylo střední školství vystaveno jen na počátku let sedmdesátých, kdy se školské úřady věnovaly kádrovým otázkám, odvolávaly nepohledné z funkcí, ustavovaly povolné do řídicích funkcí a zabezpečovaly všude vedoucí úlohu strany.¹²⁴

Na gymnáziích byly na čas zavedeny studijní směry – přírodovědný a humanitní s posílenou výukou jazyků. Bylo však zřejmé, že jde o trpěný přesah ze „svobodnějších“ let šedesátých a dozvuky před srpnové scény, na jejichž zrušení dojde po skončení „normalizace“.¹²⁵

123 BARTOŠ, Luděk. Kleňme se svou vzdělaností jako duha--: 140 let Slovanského gymnázia. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2007. ISBN 9788071822363

124 Tamtéž s. 27

125 Tamtéž s. 27

2.9 Rok 1976 na gymnáziu v Zábřehu

V roce 1976 byla schválena nová školská koncepce. „Vycházející z desetileté povinné školní docházky. (8 ročníků ZŠ, zbylé ročníky mohli žáci absolvovat na dvou či tříletých učňovských zařízeních, středních odborných a uměleckých školách nebo gymnáziích.) Na gymnázium začali být přijímáni absolventi 8. tříd dosavadních ZDŠ. čímž docházelo k postupnému omlazení žactva. Tzv. nová koncepce obnášela především obsahovou přestavbu výchovně vzdělávací soustavy: v případě gymnázií přechod k polytechnické výuce, což znamenalo prosazení dlouhodobé tendence sblížování odborných škol a gymnázií. Smyslem této dvojkolejnosti gymnaziálního studia měla být jednak dostatečná připravenost studentů ke studiu na vysokých školách, jednak možnost uplatnit se po studiu v náročnějších dělnických profesích¹²⁶

Na gymnáziu došlo k postupnému nárůstu přírodovědně orientovaných tříd a ve šk. roce 1980/81 byl zaveden nový předmět základy výroby a odborné přípravy (ZVOP), jehož výuka byla spolu s výukou odborných předmětů zabezpečována především externími učiteli odborníky z praxe. S tímto trendem souviselo dovybavení některých laboratoří a odborných učeben pro výuku fyziky, matematiky, deskriptivní geometrie a technického kreslení. V zájmu co největšího sepětí školy se životem" se staly neodmyslitelnou součástí výuky exkurze do různých provozů a zejména čtrnáctidenní praxe studentů II.ročníku, které studenti přiřazovaní asi do 15 podniků v Zábřeze a okolí - mnohdy považovali za příjemné zpestření výuky. Ve školní kronice je několikrát zdůrazněno, že během praxi se nevyskytly problémy závažného charakteru", ve šk. roce 1987-88 pak byla pracovní morálka studentů hodnocena dokonce jako velmi dobrá: naše gymnázium bylo vyhodnoceno jako nejlepší v kraji a obdrželo čestné uznání Rady severomoravského KNV v Ostravě a peněžitou odměnu.¹²⁷

126 David, Z., Růžička, P., 100 let zábřežského gymnázia. Almanach ke 100. výročí založení gymnázia. Zábřeh.

127 Tamtéž, s. 52

3. 80.léta gymnaziálního školství

80. léta se nesla ve znamení unifikace a oslabování humanitní orientace gymnázií.¹²⁸ V roce 1981 byly zaváděny základy odborné přípravy, „které tvořily bezpochyby nejpodstatnější progresivní změnu v pojetí gymnázia.“ Stadium experimentu na vybraných školách bylo ukončeno. Nastoupila etapa jejich postupného zavádění do všech škol.

Znovu byl vydán dokument z roku 1976 *Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy*.¹²⁹ Vyšel těsně před přijetím nového školského zákona v roce 1984. V novém zákoně č. 29/1984 Sb. o soustavě základních a středních škol se o gymnáziích mluví jen v několika větách. V zákoně tedy žádné změny v pojetí gymnázií nejsou.¹³⁰

Hlavní změny se tak odehrály na poli osnov a zavádění předmětů. Podle osnov byly dva hlavní typy gymnázií – gymnázia a gymnázia se zaměřením. Zaměření gymnázií bylo však značně zredukováno: specializace se omezila jen na matematiku, na matematiku a fyziku, na programování a na tělesnou výchovu.¹³¹ V základním učebním plánu kromě běžných, již výše zmiňovaných předmětů (český jazyk a literatura, ruský jazyk, další živý jazyk, občanská nauka, dějepis, zeměpis, matematika, fyzika, chemie, biologie, tělesná a branná výchova), byly doplněny odborné předměty: Základy odborné přípravy, jež se v druhém ročníku dělily na Technickou grafiku a Techniku administrativy, přičemž záleželo na tom, jakou volbu studijního zaměření žáci provedli - měli na výběr ložiskovou geologii, hornictví, hutnickou výrobu, strojírenství, elektrotechniku, technickou chemii, stavebnictví, zemědělství, nebo programování, ekonomiku a organizaci, kulturně výchovnou činnost a tělesnou výchovu. Ke každému z těchto oborů byly vypsány ještě jednotlivé předměty. Volitelné předměty byly až ve čtvrtém ročníku.¹³²

Učební plány pro gymnázia zůstaly stejné i v roce 1986, velkých změn nedoznaly ani učební plány v roce 1987, a tudíž tento systém vydržel až do revoluce v roce 1989. Polytechnizace vzdělání na gymnáziích byla velmi propagována. Samotné slovo „polytechnizace“ bylo zaklínadlo, za něž se dalo leccos schovat. Psalo se o ní v tisku, např. v periodikách *Výroba a škola*, *Práce*, *Učitelské noviny*, dále byla zmiňována v projevech při různých příležitostech, v metodikách. Tento fakt o to více kontrastuje s konkrétními vzpomínkami učitelů.

128 VÁŇOVÁ, Růžena. České gymnázium v 70. a 80. letech 20. století. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnaziálního vzdělávání: sborník referátů z konference konané ve dnech 24.-25. června 1999 v Jičíně*. Semily 2000, str. 111

129 *Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy: projekt a důvodová zpráva*. 2. vyd. Praha: SPN, 1983. 63 s. ISBN není uvedeno.

130 Zákon č. 29/1984 Sb. Zákon o soustavě základních a středních škol (školský zákon)

131 Učební plány pro gymnázia. Praha 1986, str. 1

132 Tamtéž, s. 3

Pokud bychom se vrátili zpět ke gymnáziu Jana Keplera: „Zavedl se předmět základy výroby a odborné přípravy, zkratkou ZVOP, naše škola měla to štěstí, že si gymnazisté mohli vybrat mezi elektrotechnikou, stavebnictvím, administrativou a zemědělstvím. Pro většinu lidí to byla spíš taškařice a většinou nesmysl. Nepochybuji o tom, že pár lidem, co chtěli dělat technické školy, to prospělo, na některé věci si mohli sáhnout. Nemyslím si, že by to někdy prospělo těm, co chodili na to stavebnictví, tam to neměl kdo učit. Elektrotechniku učili fyzikáři, zemědělství učili biologové, administrativu - byla paní, co učila psaní na stroji, to se nějak zvládlo, tam se aspoň něco naučili, psát na stroji, že ano. Největší malér bylo stavebnictví, tak jsem se řediteli Knorovi přihlásil, že to budu učit, ale že mě nikdy nikdo nebude chodit na hospitaci a že to budu pojímat jako stavebnictví z hlediska architektury. Předmět jsem si docela užíval, dějiny umění se nikdy neučily, abych naplnil myšlenku, tak jsem vývoj architektury sledoval i z hlediska technického vývoje a vývoje materiálu a hmot. Byly přesné osnovy, ale nebyli na to lidi, co by to učili.“¹³³

Podle struktury studijních plánů se gymnázium přiblížilo střední odborné škole. O studium na gymnáziu se začali ucházet i ti, kteří se dříve hlásili na odbornou školu a nepočítali s dalším vysokoškolským studiem. Brzy ale zjistili, že zaměstnavatelé dávají přednost absolventům středních škol. Tak začal klesat počet studentů gymnázií. V tu chvíli se gymnázium zase začalo propagovat jako všeobecně vzdělávací škola připravující pro vysokoškolské studium.¹³⁴ Tento začarovaný kruh se prolomil až listopadem 1989. Poté se to chvíli ustálilo a hlavní změny proběhly za tři až čtyři roky. Za definitivní tečku vnímání osnov někteří považují přechod na Rámcové vzdělávací plány a Školní vzdělávací plány.¹³⁵

3.1 Opětné snahy o usměrnění gymnázia na tř. Jiřího z Poděbrad

Koncem sedmdesátých let, po skončení všech normalizačních „procedur“, se školská politika opětovně zaměřila na všechno, co mohlo narušit všeobsažnou jednotu vzdělávacího systému. Normalizátorům se jevila jako problematická především čtyřletá gymnázia, a tak se rozhodli formou dílčí reformy upravit jejich výchovný a vzdělávací program. K reformě došlo v roce 1978. V ní byly oživovány ideje ze šedesátých let, kdy byly do SVVŠ zaváděny různé formy výrobní praxe: zaváděná reforma byla v osmdesátých letech volněji poněkud menším důrazem na své zproletarizování a častěji působila jako nepodařené a nesystémové vsouvání učiva do praxe z

133 Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014.

134 VÁŇOVÁ, Růžena. České gymnázium v 70. a 80. letech 20. století. In: Minulost, současnost a budoucnost gymnaziálního vzdělávání: sborník referátů z konference konané ve dnech 24.-25. června 1999 v Jičíně. 1. vyd. Semily 2000, str. 113

135 GOBYOVÁ, Jitka. Vývoj školství v České republice po roce 1989: Kvantitativní rozvoj gymnázií, středních odborných škol, vysokých škol. Praha 1994, str. 8

průmyslovek do vzdělávacích cílů gymnázia. V pozadí reformy byla jakási vykonstruovaná idea o tom, že absolventi gymnázií nejsou připravováni jen ke studiu na vysokých školách, ale že půjdou i do praxe.¹³⁶

Na gymnáziích však žádná reforma nemohla vytvořit podmínky, jež by byla alespoň trochu podobné materiálně a personálně lépe vybaveným odborným školám. Tehdejší ředitel Slovanského gymnázia dr. Vladimír Bukáček charakterizoval po letech V sýpkách ducha, tedy v almanachu, který vyšel ke 125. výročí založení ústavu v roce 1992, všechny reformní realizace tohoto typu za neúčelné a při vzpomínce na naplňování reformy z roku 1978 si povzdechl, že bylo škoda, že se tehdejší vyplývané prostředky a energie nevyužily k zavedení a rozšíření výuky cizích jazyků, což by mělo větší vzdělávací efekt. Ve vzduchu šlo cítit, že brzy dojde k dalším zákonným proměnám. Signál a podnět k takovým myšlenkám dalo ověřování nové koncepce, které bylo zahájeno v roce 1980. Ověřováním záměrům se mělo předejít případným nesrovnalostem v připravovaném školském zákonu. Spoluúcast na koncepci byla prestižní záležitostí a ze strany učitelů-metodiků byla vnímána jako ocenění a projev přízně.¹³⁷

3.2 Rozpad vedoucí úlohy KSČ na gymnáziích

Listopad 1989 byl pro učitele jedním ze dvou nejvýznamnějších mezníků, který se promítl do chodu školy. První, rok 1968, zažili ještě na různých pozicích – někteří už učili na SVVŠ, někteří ještě v učňovských školách, jiní získávali svoje první místo na školách, kde pak strávili i zbytek učitelské kariéry, další tento rok končili vysokou školu nebo ji ještě měli dostudovat. Naopak rok 1989 se stal pro všechny mezníkem v chodu školy, kde už mnoho let učili. Proto také situaci před rokem 1989 a po něm velmi často porovnávali. Konec vedoucí úlohy komunistické strany se ve škole projevoval obdobně, jako probíhal její rozpad v celé společnosti.¹³⁸

Byla pro všechny nová situace. Samozřejmě došlo i k rozpadu vedoucích struktur školy, jež díky stranické nomenklatuře byly těsně svázány s vedoucí úlohou komunistické strany. Tento fakt brali učitelé jako logické vyústění nastalé společenské situace.¹³⁹

136 ARTOŠ, Luděk. Kleňme se svou vzdělaností jako duha--: 140 let Slovanského gymnázia. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2007. ISBN 9788071822363

137 Tamtéž, s. 29

138 SÝKOROVÁ, Pavla. Učitelé z pražských gymnázií v období tzv. normalizace. Praha, 2015. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Pracoviště Orální historie - soudobých dějin. Vedoucí práce Doskočil, Zdeněk.

139 Tamtéž

3.3 Závěrečná etapa gymnázia na tř. Jiřího z Poděbrad k „sametové revoluce“

Nová koncepce byla modelována, zkoumána a ověřována čtyři léta a jejím výsledkem byl školský zákon č. 29/1984 Sb. Te dne 22. března 1984, nazvaný Zákon o soustavě základních a středních škol.

Školský zákon č. 29/1984, který byl platný bezmála dvacet let, byl velkým milníkem pro formování školství. V základním ustanovení zákonu se dočteme *„Vysoká úroveň, prohlubování a zdokonalování socialistické výchovy a vzdělanosti mladé generace i všech pracujících je jedním ze základních předpokladů dalšího rozvoje socialistické společnosti, její ekonomiky a kultury, upevňování socialistických výrobních vztahů a socialistického způsobu života. Úloha výchovy a vzdělání nabývá zvláště na důležitosti v etapě vědeckotechnické revoluce a má zásadní význam pro rychlejší uplatňování jejích výsledků v praxi.“*¹⁴⁰

Ačkoliv to byl zásadní zákon pro rozvoj školství o gymnáziích se mluví jen sporadicky a to pouze v díle třetím, paragrafu patnáctém *„Gymnázium je všeobecně vzdělávací vnitřně diferencovaná škola, která připravuje především pro studium na vysokých školách. Dále připravuje i pro výkon některých činností ve správě, kultuře a v dalších oblastech. Gymnázium má čtyři nebo šest anebo osm ročníků.“*¹⁴¹

Tímto zákonem byla povinná školní docházka stanovena na deset roků s tím, že celá populace projde základní osmiletou školou a po jejím ukončení budou žáci navštěvovat ještě minimálně dva roky odborná učiliště, pokud samozřejmě nebudou studovat na některém jiném typu střední škol. Každý učební obor byl minimálně dvouletý, což zabezpečovalo každému žákovi, aby splnil požadavky zákona o povinné školní docházce.

Roku 1984 bylo pro Slovanské gymnázium významný i tím, že v něm byla ukončena existence Školy pro pracující. Školní budova začala být využívána výlučně čtyřletým gymnáziem a ve večerních hodinách jazykovou školou. Poněvadž se gymnázium v nových podmínkách již dokázalo obejít bez nouzového dřevěného pavilonu na dvoře školy, bylo toto dřevěné stavení administrativním rozhodnutím školského výboru KNV v Ostravě roku 1984 gymnáziu odebráno a předáno jazykové škole.¹⁴²

Podle zákona formulovaného na základě ověřené „nové koncepce“ a přijatého v roce 1984 se na Gymnázium na tř. Jiřího z Poděbrad vyučovalo až do listopadu 1989. Ředitelem školy byl od roku 1986 dr. Vladimír Bukáček. Změna společenského klimatu, jež nakonec vedla k tak zvané sametové

140 Zákon č. 29/1984 Sb. Zákon o soustavě základních a středních škol (školský zákon)

141 Zákon č. 29/1984 Sb. Zákon o soustavě základních a středních škol (školský zákon)

142 ARTOŠ, Luděk. Kleňme se svou vzdělaností jako duha--: 140 let Slovanského gymnázia. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2007. ISBN 9788071822363

revoluci, byla registrována v ovzduší školy v souvislosti s ohlasy na éru Gorbačovovy politiky „glasnosti“, na niž pozitivně reagovaly i někteří politické osobnosti v ČSSR. Byla povolena diskuze, což bylo uvolnění, jež vyvolávalo ochotu i odvahu vyslovovat vlastní názory. Kontrastovalo to s výchovnými metodami předchozích let, kdy výchova v duchu indoktrinace byla oficiální metodou komunikace mezi profesory a studenty.¹⁴³

Všeobecně oceňovány byly osobnosti odlišné, podněcovatelé diskusí a šířitelé názoru odlišných od těch, jimiž argumentovala totalitní moc. Na Slovanském gymnáziu jich nebylo málo. Živě se reagovalo také na události 17.listopadu předcházející a při nichž docházelo ke srážkám se státní mocí. Ve škole bylo cítit nejet jistou rezervovanost, ale i sympatie vůči svobodným a nezávislým projevům. Aktivity studentů postupně rostly a nebývaly na síle. Dělo se tak úměrně k informovanosti, které také postupně díky médiím, ale i přímou účastí přibýval. Na půdě školy docházelo i k mítinkům s hosty, především se studenty Univerzity Palackého, byly vydávány časopisy Rozsévač a Závěj a studenti se stali partnery při jednáních o „osudech školy“¹⁴⁴

3.4 Obnovení Slovanského gymnázia

Gymnázium na tř. Jiřího z Poděbrad se vyprofilovalo v ústav podporující společenský kurz, jenž byl sametovou revolucí formulován a který byl naplňován studentským mládím a nefalšovaným zaujetím. Listopad 1989 odstranil bariéry a umožnil v rámci sametové revoluce a postupné demokratizaci společnosti Slovanskému gymnáziu rozvoj, o jakém se od Února 1948 nikomu ani nesnilo.

3.září 1990 obnovilo Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy České republiky Gymnázium Olomouc tř. Jiřího z Poděbrad, čestný název SLOVANSKÉ GYMNÁZIUM. K navrácení historického pojmenování se MŠMT ČR rozhodlo díky tehdejšímu ministru školství Petru Vopěnkovi v den zahájení školního roku 1990/1991. K slavnostnímu předání ministerského dekretu o obnovení historického názvu pak došlo na slavnostním shromáždění ve Václavském sále Vlastivědného muzea v Olomouci 19.listopadu 1990. K předání bylo zvoleno symbolické datum. Korespondovalo s prvním výročí „listopadu“. Slavnostnímu aktu byli přítomni zástupci ze všech stupňů školské správy, delegáti KNV v Ostravě nebo významní absolventi Slovanského gymnázia či členové výboru Vlastivědné společnosti muzejní Olomouc¹⁴⁵.

143 Tamtéž

144 ARTOŠ, Luděk. Kleňme se svou vzdělaností jako duha--: 140 let Slovanského gymnázia. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2007. ISBN 9788071822363

145 Tamtéž, s. 30

4. Propaganda a indoktrinace

V této kapitole se podíváme na problematiku propagandy a indoktrinace jako nástroje komunistického režimu zaměřeném na školství. Nejprve pojmy definujeme a vymežíme, jaké jsou mezi nimi rozdíly. Posléze si ukážeme, jaký vliv měla propaganda a indoktrinace na život dospělého člověka, a z důvodu zaměření této práce se budeme zabývat i dětmi a tím, jak je režim v tomto ohledu ovlivnil.

4.1 Propaganda

Propagandu chápeme jako úmyslné šíření a vysvětlování politických idejí, teorií, ideologie či doktríny a jejich přetvoření do podoby přizpůsobené aktuální situaci. Propaganda si klade za cíl změnu světového názoru, utvoření společného společenského vědomí a jednání, které bude v souladu s činností určitého státu, hnutí, politické strany či instituce. Propaganda je ofenzivní, podílí se na sociálních či politických konfliktech, může je i často zdramatizovat. Složkou propagandy je tzv. kontra-propaganda, která má snahu potlačit antagonistické koncepty.¹⁴⁶ Propaganda záměrně ovlivňuje názory, mínění, pocity a postoje jednotlivce nebo skupiny ve prospěch propagandou šířených idejí, doktrín, ideologie apod.

4.1.1 Analýza propagandy

K analýze propagandy je nutné přistupovat zodpovědně. Je to komplexní závazek, který vyžaduje jistou míru přehledu v politicko-historickém kontextu, výzkum propagandistických médií a zpráv. Je také nutné brát v úvahu citlivost reakce příjemců a kritický pohled na celý proces propagandy. vytyčili deset kroků, ze kterých by se měla analýza koncipovat:

1. Ideologie a záměr kampaně propagandy
2. Kontext propagandy
3. Identifikace propagandisty
4. Struktura propagandistické organizace
5. Cílové publikum
6. Média
7. Speciální techniky maximalizující efekt

146 Geist, B. (1993). Sociologický slovník (s. 311). Victoria Publishing

8. Reakce publika na techniky

9. Kontra-propaganda

10. Účinnost a zhodnocení¹⁴⁷

4.2 Indoktrinace

Definujme indoktrinaci jako prosazování přijetí určité doktríny a s ní spojených názorů, hodnot a postojů. Indoktrinace stojí na odmítnutí kritického myšlení a slepého přijetí dané doktríny. Toto prosazování určité doktríny se využívá nejenom v totalitním režimu ve státních orgánech k ovlivňování mínění veřejnosti, ale také například v některých náboženských skupinách. Indoktrinace může mít podobu propagandy.¹⁴⁸ V dnešním chápání má indoktrinace výhradně pejorativní význam. Většina lidí má význam tohoto slova spojený s kontrolou mysli a absencí jakékoliv tolerance. Indoktrinace zahrnuje proces přenosu znalostí nebo přesvědčení, při kterém jsou osobám ponechány velmi omezené schopnosti reflexe s ohledem na konkrétní obsah. Pokud se bavíme o školství, je indoktrinace velmi nátlaková a nebezpečná kvůli autoritě a důvěře, které z učitelů vychází.¹⁴⁹

4.3 Rozdíl mezi propagandou a indoktrinací

Mezi propagandou a indoktrinací existuje rozdíl. Pojmy propaganda a indoktrinace jsou definovány z hlediska vědomí příjemce. V rámci propagandy se příjemci výslovně řekne, co si odesílatel přeje, aby příjemce udělal nebo si myslel, zatímco o indoktrinaci se jedná, když příjemci není výslovně řečeno, co se po něm požaduje.¹⁵⁰ Na příkladu vysvětlujeme, jaká může být hranice mezi propagandou a indoktrinací pohyblivá s ohledem na uvědomění příjemce: Dva jedinci sledují film - jeden uznává hodnoty vštěpované skrze film, zatímco druhý ne. Pro prvního představuje film propagandu, pro druhého indoktrinaci. V praxi samozřejmě není dichotomie vždy jasná. Divák si například může být vědom části hodnotového obsahu filmu, nikoli zbytku. Film pro něj představuje částečně propagandu a částečně indoktrinaci. Nebo si později uvědomí hodnotový obsah filmu, takže poklidné scény, které viděl před hodinou, pro něj dostanou nový význam. V takovém případě

147 Jowett, G., & O'Donnell, V. (2019). *Propaganda & persuasion* (s. 6). Sage

148 Adamová, K. (2001). *Politologický slovník* (1. vyd.) (s. 85). Praha: C.H. Beck.

149 Merry, Michael S. 2005. „Indoctrination, Moral Instruction, and Nonrational Beliefs: A Place for Autonomy?“ (s. 405-406). *Educational Theory* 55 (4)

150 Hemánus, P. (1974). *Propaganda and Indoctrination; a Tentative Concept Analysis* (s. 216). *Gazette* 20 (4)

se indoktrinace změnil v propagandu.¹⁵¹ Další rozdíl je časový rozsah, ve kterém propaganda a indoktrinace fungují. Propaganda může fungovat v krátkém i dlouhém rozsahu. Propaganda může pomocí masmédií za určitých podmínek působit okamžitě. Kdežto indoktrinace je opakující se prezentace myšlenek po delší dobu.¹⁵² Můžeme konstatovat, že přes určité rozdíly mají propaganda a indoktrinace řadu styčných bodů, mnohdy se vzájemně překrývají, indoktrinace může mít podobu propagandy.¹⁵³ I proto budeme v následujícím textu pro potřeby této práce k těmto pojmům přistupovat spíše synonymicky

4.4 Socialistický realismus

Můžeme jít zkracovat někdy také i jako sorela, bývá označován umělecký směr, který byl schválen roku 1932 Ústředním výborem Komunistické strany Sovětského svazu jako oficiální směrnice pro literaturu, výtvarné umění a hudbu. Později byl závazný v ostatních komunistických zemích. Ideově vychází z oslavy vládnoucího režimu, má slavnostně poukazovat na jeho úspěchy v reálném životě lidí.¹⁵⁴

V literatuře se projevoval budovatelskými romány a schematizací postav i prostředí – děj se většinou odehrává buď na venkově nebo v továrnách a kladné postavy jsou oddanými členy komunistické strany nebo dělníky, záporné pak intelektuálové, kulaci a „imperialisté“. Díla socialistického realismu jsou tvrdě ideologicky orientovaná, a to často na úkor umělecké kvality i pravdivosti.¹⁵⁵

4.5 Propaganda a její vliv na děti a mládež v Československu

Propaganda a indoktrinace komunistické strany postihovala všechny občany a také všechny sféry jejich života. Není tedy překvapením, že se komunistické vedení zaměřovalo obzvláště na ty nejmenší se snahou vytvořit již zmiňovaného „nového socialistického člověka.“ Tématem dětí a mládeže se v KSČ zabývalo několik institucí. Volené politické orgány Komunistické strany Československa děti a mládež řešily jen okrajově, největší pozornost jim byla věnována během let 1948-1950 a během tzv. krizových let 1968-1970. V rámci nejvyššího orgánu strany, Ústředního

151 Hemánus, P. (1974). Propaganda and Indoctrination; a Tentative Concept Analysis (s. 216). Gazette 20 (4)

152 Tamtéž, s. 4

153 Tamtéž

154 JANÁČEK, Pavel. Socialistický realismus: co s ním? [online]. dvojka.cz, 2007

155 Tamtéž

výboru Komunistické strany Československa, se záležitosti dětí příležitostně do usnesení také promítly. Specifickým stranickým orgánem přímo zabývajícím se dětmi a mládeží byly komise mládeže. Tato grémia se skládala z činovníků KSČ, působících například ve Svazu mládeže, v nakladatelstvích apod. Řešily, aby politika dětí a mládeže byla v souladu s politikou komunistické strany.¹⁵⁶

Indoktrinace a propaganda se projevovala hlavně v masmédiích. Rozhlas a televize byly nejúčinnějšími prostředky propagandy, jelikož hlavním cílem bylo vzbudit co největší ideologické nadšení pro budoucí budovatele komunismu. V masmédiích se vysílaly různé pořady a filmy s ideologickým zaměřením nejenom pro dospělé publikum, ale také pro mládež a děti. Komunistická ideologie v těchto pořadech kladla důraz na motiv mládí. V televizi i rozhlasu se vysílaly různé didaktické pořady, které byly v souladu se školními osnovami. Poslech těchto pořadů byl několik let povinný. Celkově rozhlas i televize sloužily jako forma výuky dětí ale i jako forma výplně volného času, který byl v souladu s politikou tehdejšího režimu.¹⁵⁷

Nejdůležitějším prostředkem indoktrinace dětí byla především škola, promítla se ale i do ostatních sfér životů dětí. Přímo propagandou ve školství se práce zabývá v kapitole „Totalitní školství.“ Za zmínku ale jistě stojí tzv. mimoškolní výchova. Komunisté se podle sovětského školského vzoru od roku 1948 snažili děti vychovávat i mimoškolně. Začala se podporovat mimoškolní výchova a mimo třídní činnost, jako příklad mohou sloužit školní družiny či pionýrské hnutí. Hlavní funkcí těchto institucí byla převážně politická výchova.¹⁵⁸

Na indoktrinaci dětí a mládeže se podílely některé organizace, z nich nejvýznamnější jsou Pionýrská organizace Československého svazu mládeže a Československý svaz mládeže, po roce 1970 nazýván Socialistický svaz mládeže. Ačkoliv tyto organizace prováděly edukativní, výchovnou a osvětovou činnost, i do nich se promítaly propagandistické prvky tehdejší doby, tedy politická témata s budovatelskými prvky či značná sovětizace.¹⁵⁹

4.6 Propaganda v totalitním školství

Cílem výchovy ve školách v totalitním režimu je vytvoření občanů zcela podřízených státu, kteří budou slepě poslouchat rozkazy a plnit úkoly s absolutně nekritickým přístupem v jménu ideologie.

156 Knapík, J. (2018). Mezi pionýrským šátkem a mopedem: Děti, mládež a socialismus v českých zemích 1948-1970 (s. 49-52). Praha: Academia

157 Tamtéž, s. 201

158 Knapík, J. (2014). Děti, mládež a socialismus v Československu v 50. a 60. letech (s. 47). Opava: Slezská univerzita.

159 Knapík, J. (2018). Mezi pionýrským šátkem a mopedem: Děti, mládež a socialismus v českých zemích 1948-1970 (s. 342). Praha: Academia

Žáci jsou ve školách ve státech s totalitním režimem objektivizováni, a to způsobuje nepřítomnost autonomie, subjektivity a také svobody svého jednání.¹⁶⁰

Komunistická strana Československa do školství začala zasahovat prakticky hned, jak se dostala k moci. Pomineme-li úřední stránku věci, tedy zákony, nařízení a ostatní důležité dokumenty, které komunistická strana v průběhu let vypracovávala a které měly obrovský vliv na indoktrinaci ve školství, za zmínku jistě stojí revize učebnic či výukových pomůcek. Od roku 1948 se učebnice sice částečně změnily, ale vedoucím členům KSČ připadalo, že neobsahují dostatečné množství marxisticko-leninské ideologie. Na počátku 50. let se tedy komunisté usnesli, že učebnice mají obsahovat převahu marxisticko-leninské ideologie a předkládat žákům potřebu lásky a loajality ke KSČ, Sovětskému svazu, J. V. Stalinovi a K. Gottwaldovi.¹⁶¹

Vedení strany mělo např. problém s učebnicemi zeměpisu a také jeho výukou, která neobsahovala dostatečnou časovou dotaci na výuku o SSSR. Učebnice dějepisu zase dostatečně neglorifikovaly Velkou říjnovou socialistickou revoluci, život Lenina a Stalina a dostatečně nekritizovaly prozápadní politiku TGM nebo Edvarda Beneše. Proto ÚV KSČ v roce 1951 přijal usnesení, které nařizovalo učebnice reformovat.¹⁶² Propaganda ve školách zdůrazňovala motiv třídního boje, kontrast západu s východem – kapitalismem se socialismem a motiv kolektivismu, který žáky měl naučit utvářet vzorné dětské kolektivy. Do dětské literatury se očekávaně promítla ideologie, ale také sovětským svazem předurčená orientace Československa na těžký průmysl. Dále byly školy nuceny zapojovat se do propagandistických akcí, jako např. kampaň proti Miladě Horákové či oslavy 70. narozenin Stalina. Žáci byli indoktrinováni opravdu v každém předmětu, dokonce i ve vyučovacích předmětech s uměleckým charakterem, jako je hudební a výtvarná výchova. Učebnice, výzdoby tříd, osnovy a obsahy dětské literatury se během éry komunistické nadvlády v Československu průběžně měnily podle aktuální potřeby. Jako příklad může sloužit to, že po XX. sjezdu KSSS a odhalení kultu osobnosti Josifa Stalina byly zmínky o Stalinovi potlačovány.¹⁶³

160 Wróbel, A. (2008). *Výchova a manipulace: podstata manipulace, mechanismy a proces, vynucování a násilí, propaganda* (s. 131). Grada.

161 Kourová, P. (2020). Prosazování komunistické ideologie do školní výchovy dětí a mládeže. In Cuhra, J., Černá, M., Devátá, M., Hermann, T., & Kourová, P. (2020). *Pojetí a prosazování komunistické výchovy v Československu 1948-1989* (s.121). Ústav pro soudobé dějiny AV ČR

162 Kourová, P. (2020). Prosazování komunistické ideologie do školní výchovy dětí a mládeže. In Cuhra, J., Černá, M., Devátá, M., Hermann, T., & Kourová, P. (2020). *Pojetí a prosazování komunistické výchovy v Československu 1948-1989* (s.121). Ústav pro soudobé dějiny AV ČR

163 Tamtéž

5. Školní a mimoškolní aktivity

Pro gymnázia hrály důležitou roli i mimoškolní aktivity, do kterých se škola, její studenti či rodiče aktivně zapojovali a tím se podíleli na kulturním životě školy i obce. Společně tvořili různé organizace, které měly na starost organizaci nejrůznější činnosti. Mimoškolními aktivitami se však rozumí i výlety na konci školního roku nebo brigády, kterých se účastnili žáci i učitelé. Pionýrská organizace

5.1 Pionýrská organizace

Ředitel pečoval o rozvíjení pionýrské skupiny na škole. Byl ve styku s vedoucím pionýrské skupiny a sděloval mu své pozorování nebo ho upozorňoval na nedostatky, které se týkaly činnosti skupiny. Poskytoval pionýrským vedoucím hospitace na hodinách, aby mohli pionýry sledovat při školní práci, do samotného vyučování ale nemohli tito vedoucí zasahovat. Ředitel školy od učitelů vyžadoval, aby podporovali práci a činnost pionýrské skupiny. Určil také z řad učitelů důvěrníka pionýrské skupiny. Měl dbát na to, aby důvěrníkem byl učitel, který byl politicky vyspělý. Ředitel měl také zajistit odběr pionýrských časopisů a měl opatřit řádnou literaturu do žákovské i učitelské knihovny. Alespoň v každém čtvrtletí měl ředitel svolat poradu učitelského sboru, které se účastnili i vedoucí pionýrské skupiny a vedoucí oddílů. Následně se projednávala a hodnotila činnost skupiny a koordinoval se plán skupiny s plánem školy.¹⁶⁴

Pověřený učitel, který je důvěrníkem pionýrské skupiny, měl za úkol radit skupině, navštěvovat schůze. Pionýrským vedoucím radil při dalším vzdělávání a řediteli školy pomáhal při práci s pionýrskou skupinou. Třídní učitel dbal na to, aby se v jeho třídě rozvíjela činnost pionýrů a aby také plán oddílu byl v souladu s plánem třídy. Třídní učitel tedy musel spolupracovat s vedoucím oddílu. Zároveň všichni učitelé školy byli povinni pomáhat pionýrské skupině a měli spolupracovat s důvěrníkem skupiny a s třídními učiteli.¹⁶⁵

Činnost pionýrské skupiny na školách měla být v plném souladu s úkoly a potřebami školy a také musela pomáhat učitelům v jejich práci. Za práci této pionýrské skupiny odpovídal skupinový vedoucí. Ředitelé škol a hlavně třídní učitelé museli mít spolupráci s pionýry za důležitou součást své výchovné činnosti. Měli tedy za úkol

¹⁶⁴ Věstník Ministerstva školství, věd a umění, roč. 7, 1951, seš. 2, s. 18

¹⁶⁵ Věstník Ministerstva školství, věd a umění, roč. 7, 1951, seš. 2, s. 19

seznámit se s významem, zásadami a úkoly pionýrské organizace a také podporovat vedoucí pionýrských skupin v jejich práci. Museli u všech svých žáků podporovat kladný vztah k pionýrské organizaci. Ředitel a učitelé pomáhali při výběru pionýrských vedoucích, sledovali jejich práci, radili jim a mohli jim sdělovat i své připomínky. Scházeli se s nimi, vyměňovali si vzájemně své zkušenosti. Ředitel školy zval skupinového vedoucího na porady učitelského sboru, kde se hodnotila práce skupiny a projednávali se nové úkoly a pomoc ze strany školy. Hlavně třídní učitelé se pak účastnili schůzek pionýrských vedoucích školy, kde jim mohli sdělovat svoje návrhy a případné připomínky.¹⁶⁶

Vždy na začátku šk. roku si dávaly skupiny pionýrů závazky celoročního plánu. Závazek šk. roku 1959/1960 zněl takto: „1. cílevědomé vytváření věd. světového názoru u dětí 2. posílení výchovy k socialistickému vlastenectví 3. pomoci polytechnické výchově 4. k úspěchům přivést tělovýchovnou turistickou a dětskou uměleckou tvořivost.“¹⁶⁷

Během školního roku se vedoucí pionýru snažili tyto body naplnit a při vytváření vědeckého světového názoru se snažili studenty vést v duchu rozumového poznání. Žáci byli seznámeni s moderní sovětskou technikou a měli za úkol sledovat práci vědců, kteří pomocí raket chtěli poznat vesmír. „Tomuto poznání přispějeme relacemi do rozhlasu a nábořem na odběr technických časopisů“. I když se tato 53 organizace prezentovala jako kamarádká a přátelská, učila děti nejen lásce k přírodě, ale také ke komunistickému režimu a Sovětskému svazu. Tato organizace v sobě skrývala politický podtext, který měl u mladých lidí probouzet materialistický pohled na svět. Přes prázdniny probíhalo spousta výletů a akcí. Pionýři se účastnili her v přírodě, chodili do lesů, nebo se pořádaly několika denní tábory. Finančně této organizaci pomáhalo sdružení rodičů a přátel školy (SRPŠ). Pionýři se však museli zapojit i do práce, a proto pomáhali přes léto na školní zahradě a připravovali školu na nový školní rok. Během roku probíhaly na škole i sběry surovin do kterých se pionýři angažovali¹⁶⁸.

5.2 Sdružení rodičů a přátel školy (SRPŠ)

Pro školu bylo obzvlášť důležité, aby se rodiče aktivně zapojovali do všech akcí pořádané školou. Nejenže tak pomáhali s organizací oslav, ale jejich účast byla vedená i v osobních výpisech žáků, což se zahrnovalo do konečného posudku na vysokou školu (třídní výkazy). Setkání se obvykle konala v tělocvičně, která byla vyzdobená a přichystaná pro příchod členů. Na běžném programu

166 Věstník Ministerstva školství, věd a umění, roč. 8, 1952, seš. 30, s. 401

167 Tamtéž

168 Tamtéž

bylo referování o finančním hospodářství, úkolech SRPŠ a schválení plánu SRPŠ pro následující období. Výbor SRPŠ se měl podle plánu scházet jednou měsíčně a řešit úkoly na základě ročního plánu práce.¹⁶⁹

5.3 Československý svaz mládeže

Československý svaz mládeže. Postupem času se názvy svazu mládeže měnily na Československý socialistický svaz mládeže nebo Svaz sovětské socialistické mládeže. Na rozdíl od pionýru byla tato organizace určená i pro dospělé, pracující či studenty střední a vysoké školy¹⁷⁰.

5.4 Prázdninové brigády pro žáky i učitele

Prázdninové brigády pro žáky i učitele. Žáci sice měli každoroční prázdniny v podobě dvou měsíců, jak už tomu bývá zvykem, ale během té doby museli odpracovat hodiny na brigádách. Nejčastější brigády se uskutečňovaly v zemědělství. Před nástupem do školy byla povinná brigáda na poli, myslím, že asi dvou denní, tam jsme sbírali např. cukrovou řepu, brambory nebo se chodilo na chmel. Studenti měli možnost pracovat v průmyslu, na úřadech, ve stavebnictví, hornictví nebo lesnictví. I zde je patrný projev ideologického tlaku ve školním prostředí, vynucováním povinných brigád. Učitelé se taktéž účastnili prázdninových prací v zemědělství, na chmelu, na úřadech nebo na školeních.¹⁷¹

Žactvo pomáhalo odstraňovat i rozsáhlé škody v lesích účastí na zalesňování. Tato pomoc byla oceněna občanstvem, národními výbory, lesními závody a ministerstvem zemědělství. Ministerstvo zemědělství také konstatovalo, že bez pomoci žactva a učitelstva by lesní závody nesplnily plánované úkoly. Před započítáním práce byl žákům vysvětlen národohospodářský význam lesů a úkol, který se od žáků očekával.¹⁷²

Bez pomoci školní mládeže by nemohly lesní správy své úkoly dobře plnit. Práce žáků byla tedy uznale hodnocena ministerstvem zemědělství. Učitelé a žáci byli poučeni o politickém i hospodářském významu zalesňovacích prací; měli k nim přistupovat odpovědně a radostně. Byly pořádány i soutěže v zalesňování. Příkladem je soutěž jarního zalesňování

169 NÁHLÍKOVÁ, Sabina. *Historie Gymnázia Josefa Kainara v Hlučíně v letech 1945-1969* [online]. Brno, 2021 [cit. 2023-04-20]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/1mkyxm/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce doc. Mgr. Jiří Zounek, Ph.D.

170 Tamtéž

171 Tamtéž

172 Věstník Ministerstva školství, věd a umění, roč. 7, 1951, seš. 10-11, s. 112

v roce 1952, kdy se této soutěže mohly účastnit školy všech stupňů, které uzavřely patronátní smlouvu se správou lesního hospodářství. Školy měly do soutěže vyslat největší počet žáků. Ti měli vysázet největší počet sazenic, aby zalesnili nejvíce hektarů lesních půd. Jejich práce měla být prací nejlepší kvality, aby ztráta na následném nárůstu byla co minimální.¹⁷³

5.5 Bramborové brigády

Tyto práce obvykle probíhaly na podzim během školy. Zemědělci potřebovali pomoc na poli nejčastěji se sběrem brambor, odtud hovorový název „bramborové brigády“. Typické byly výlety do Prahy, do polské Osvětimi nebo na Slovensko, kde se chodívalo sbírat.¹⁷⁴

5.6 Oslavy a tradice

Ke školnímu gymnaziálnímu prostředí neodmyslitelně patří i společenský život, který se na škole projevoval pomocí nejrůznějších oslav, svátků a školních organizací. V klasifikačních poradách byly zaznamenány památné dny, které se připomínaly ve vyučovacích hodinách. Například narozeniny významných osobností socialismu - J. V. Stalin, K. Gottwald, A. Zápotocký, V. I. Lenin. Na tzv. Leninově večeru vystoupil pěvecký sbor v kulturním domě, kde byl připraven program na jeho počest.¹⁷⁵

Dále to byly dny významných událostí proletářského lidu: Den horníků, Den slovenského národního povstání a Den vítězství ČS pracujícího lidu... Nejtypičtější oslavy komunistické doby, byly povinné oslavy 1. máje, tedy svátku práce. Na gymnáziu se studentům připomínalo i výročí Velké říjnové socialistické revoluce, která se týkala Sovětského svazu a měla vyzvedávat komunistický převrat v Rusku. Na organizaci těchto událostí se podíleli členové učitelského sboru, pionýrská organizace, svazy mládeže i SRPŠ. Typickým znakem všech oslav bylo vystoupení pěveckého sboru, recitace básní, hry na hudební nástroje, socialistická hesla a projev ředitele školy, nebo předsedy národního výboru.¹⁷⁶

173 Tamtéž

174 Tamtéž

175 NÁHLÍKOVÁ, Sabina. Historie Gymnázia Josefa Kainara v Hlučíně v letech 1945-1969 [online]. Brno, 2021 [cit. 2023-04-20]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/1mkyxm/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce doc. Mgr. Jiří Zounek, Ph.D.

176 Tamtéž

5.6.1 Svátek matek

Svátek práce je bojovým svátkem mezinárodní solidarity dělnické třídy. Při oslavách prvního máje měl lid projevit vůli zesílit boj za vítězství socialismu v Československu. K oslavám mělo být využito např. tohoto hesla: „Pevně semknutí kolem strany a vlády v čele s prezidentem Gottwaldem za mír a socialismus!“ Na prvního máje se měly také konat masové manifestace. K těmto veřejným oslavám se měli též připojit žáci a učitelé všech druhů škol. V posledním dubnovém a v prvním květnovém týdnu se měl žákům vysvětlovat smysl Svátku práce. V době před Svátkem práce měli žáci připravovat vnější i vnitřní výzdobu školy, měli vytvořit vlastní hesla, ale též využít hesel Národní fronty. Měli se též připojit k slavnostnímu průvodu a připravit transparenty, symbolické znaky, měli nacvičit vhodné písně a případně připravit krátká kulturní představení. Vyhláška též zmiňuje důležitost 1. máje, protože právě 1. máj byl manifestací důvěry a lásky ke Komunistické straně Československa, k vládě a k prezidentu Klementu Gottwaldovi a dále i k Sovětskému svazu a generalissimu J.V. Stalinovi ¹⁷⁷

6.6.2 Mezinárodní den žen

Žákům se měl objasnit význam účasti jejich matek na budovatelském díle v průmyslu a v zemědělství. Ve třídách se měl zavést rozhovor o ženách, které mají vysoké výkony. Dále se měla zdůraznit úcta socialistické společnosti k matce. Ve škole mělo také docházet k výzdobě tříd, vytváření nástěnek. Děti měly 8. března vyjádřit maminkám úctu pomocí vlastnoručně vyrobených přání a kytiček. Do hodin bylo možné pozvat ženu pamětnici (např. pracovníci JZD), aby žákům sdělila něco o své práci. ¹⁷⁸

Roku 1953 byl Mezinárodní den žen slaven pod heslem: „Za mír mezi národy, za socialismus v naší vlasti, za štěstí dětí.“ I ve školách měli probíhat oslavy tohoto svátku. Učitelé měli žáky seznámit s významem tohoto dne. Dále byly na školách prodávány pohlednice vydané Výborem československých žen pro blahopřání maminkám, vynikajícím pracovnícím v průmyslu i v zemědělství. ¹⁷⁹ Oslavy Mezinárodního dne žen a jeho přípravy bylo třeba prohloubit ve výchovném vyučování ve všech předmětech, kde k tomu byla příležitost. Bylo důležité správně vysvětlovat význam tohoto dne. Žáci škol a zájmových kroužků měli vytvořit pod vedením učitelů hodnotný program slavnostních shromáždění. ¹⁸⁰

¹⁷⁷ Věstník Ministerstva školství, věd a umění, roč. 8, 1952, seš. 10, s. 137-138

¹⁷⁸ Věstník Ministerstva školství, věd a umění, roč. 8, 1952, seš. 5, s. 80-81

¹⁷⁹ Věstník Ministerstva školství, věd a umění, roč. 9, 1953, seš. 3, s. 35

¹⁸⁰ Věstník Ministerstva školství a kultury, roč. 14, 1958, seš. 4, s. 51

6.6.3 Spartakiády

Jednalo se hromadná tělocvičná vystoupení konané od roku 1955, kterých se účastnila mládež ze všech koutů republiky. Jak už tomu bývalo zvykem, i hlučínské gymnázium se pravidelně zapojovalo do celonárodní masové akce, kdy se v Praze na Strahově sešli studenti a předcvičovali naučené sestavy. Akce pořádaná každých pět let byla úžasnou podívanou. Obrovský počet mladých studentů společně cvičili do rytmu hudby a tvořili přitom neuvěřitelné kreace. Na spartakiádu se dopředu trénovalo v tělocvičně. Tělocvikářům byly poskytnuty materiály pro přípravu, ti měli za úkol vytrénovat a připravit své studenty na krajskou spartakiádu.

Závěr

V první kapitole jsme si řekli o historickém kontextu, podívali jsme se na politické souvislosti, tedy jak se Komunistická strana Československa dostala k moci, jak byl v Československu nastolen socialismus, jak se za socialismu žilo, i jak komunistická strana přišla o svou moc. To byl taky hlavní aspekt budování gymnaziálního školství a nejen jeho. Za hlavní ideu v první kapitole ovšem považuji náhled do výchovy socialistické mládeže. Jak jsem zmiňoval posláním škol v Československé socialistické republice je vychovávat mládež a pracující v duchu vědeckého světového názoru v občany vzdělané, způsobilé osvojit si poznatky současné vědy a techniky, připravené ke společensky užitečné práci, v lidi tělesně zdravé, nalézající radostné uspokojení v kolektivu a v práci pro celek, prodchnuté ideami socialistického vlastenectví a internacionalismu – v uvědomělé občany Československé socialistické republiky, nadšené budovatele komunismu.

Ve druhé kapitole jsem nahlédly na středoškolské reformy, které se ne vždy setkaly s pozitivními reakcemi, některé jsou i dle almanachů vyloženě zatracovány. Za mě největším rozdílem už třeba komparací k dnešním gymnáziím byl zákon o „jedenáctiletkách“. Gymnázia se měla přiblížit výukou a praxí k tolik milovaným průmyslovým školám. Gymnaziální hodiny věnované výrobní praxi šly na úkor vyučovacích předmětů, zejména humanitních. „Hlavní výuka“ tzv. ZVOP – základů výroby a odborné přípravy v oborech ekonomika, zemědělství, strojírenství, stavebnictví, technická chemie a programování. Ze „ZVOPu“ se také povinně maturovalo, ovšem žáci gymnázia nikdy v této odborné přípravě nemohli konkurovat absolventům průmyslových škol. Za zmínku i určitě stojí nová forma výuky tzv. večerní škola, které měla pomoci pracujícím lidem doplnit vzdělání a vybudovat vzdělané obyvatelstvo pro výrobu, zemědělství nebo průmysl. Největší vliv, který zatřásl nejen se školstvím, ale s celým Československým národem byl vstup armád Varšavské smlouvy 1968 a následná „normalizace“, která se přímo promítla do gymnaziálního vzdělávání.

Ve třetí kapitole můžeme vidět především změny se tak odehrály na poli osnov gymnázií a zavádění předmětů. Podle osnov byly dva hlavní typy gymnázií – gymnázia a gymnázia se zaměřením. Zaměření gymnázií bylo však značně zredukováno: specializace se omezila jen na matematiku, na matematiku a fyziku, na programování a na tělesnou výchovu. Základy odborné přípravy, jež se v druhém ročníku dělily na Technickou grafiku a Techniku administrativy, přičemž záleželo na tom, jakou volbu studijního zaměření žáci provedli - měli na výběr ložiskovou geologii, hornictví, hutnickou výrobu, strojírenství, elektrotechniku, technickou chemii, stavebnictví, zemědělství, nebo programování, ekonomiku a organizaci, kulturně výchovnou činnost a tělesnou výchovu. Ke každému z těchto oborů byly vypsány ještě jednotlivé předměty. Volitelné předměty

byly až ve čtvrtém ročníku. Jak už jsem psal výše gymnaziální školství se snažilo jít podobnou cestou jako průmyslové školy. Avšak v 80. letech můžeme vidět i jiné specializace a to v tělesné výchově.

V poslední kapitole se zaměřuji na vlivy, které ovlivňovaly socialistickou mládež, jako byly volno časové aktivity, oslavy a tradice, různé brigády či školní výlety a aktivity. Speciální pozornost pak přidávám k pojmům propaganda a indoktrinace, která přímo ovlivnila Československou mládež na školách i mimo ni. Socialistická mládež se mohla s Indoktrinací a propagandou potkat hlavně v masmédiích. Rozhlas a televize byly neúčinnějšími prostředky propagandy, jelikož hlavním cílem bylo vzbudit co největší ideologické nadšení pro budoucí budovatele komunismu. V televizi i rozhlasu se vysílaly různé didaktické pořady, které byly v souladu se školními osnovami. Poslech těchto pořadů byl několik let povinný.

Pár slov když se 3.září 1990 obnovilo Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy České republiky Gymnázium Olomouc tř. Jiřího z Poděbrad, čestný název SLOVANSKÉ GYMNAZIUM. K navrácení historického pojmenování se MŠMT ČR rozhodlo díky tehdejšímu ministru školství Petru Vopěnkovi v den zahájení školního roku 1990/1991, za což bylo pro kantory, ale žactvo velkým zadostiučiněním. Pro obnovené Slovanské gymnázium v Olomouci, nakonec došlo k renesanci, v níž už nikdo nedoufal. Byl obnoven ústav, jenž svou tradicí patří k největším a nečelnějším nejen v Olomouci, ale na celé Moravě. Následné jeho proměny, k nimž v podmínkách svobodného polistopadového nadšení postupně docházelo, vytvořily ze čtyřletého gymnázia ústav s mimořádným renomé, stal se věhlasnou vzdělávací institucí, na níž dosahují mimořádných vzdělávacích výsledků jak studenti čtyřletého a osmiletého gymnaziálního studia, tak i šestiletého bilingvní česko -francouzské sekce. Proto doufám, že i na dále bude Slovanské gymnázium v Olomouci stále růst a už se nebude muset potýkat s problémy, které zažívaly v předchozí století.

Gymnaziální školství bylo vždy specifické, mnohokrát se proměnilo, někdy zaniklo a někdy se sloučilo. Některé zákony byly zatracovány a některé se zase vítaly s velkou slávou. Kdybych měl provést komparaci k dnešnímu dění v gymnaziálním prostředí musím podotknout, že i dnes se gymnázia potýkají s problémy. Sice jiného charakteru, ale potýkají. Nedostatek financí pro modernizaci učeben a učebních pomůcek. Některé musí snižovat svou úroveň, aby dokázaly „naplnit kapacitu“ tříd. Ovšem některé se tomu všemu vyhnuly a doufám, že jich bude takových více. Malý dovětek na závěr, školství je tak náročný kolos na udržení, že až zub času ukáže, zda se reformy, osnovy, plány či projekty opravdu povedly. To se týká jak základního, tak středního ale i vysokoškolského vzdělávání

Seznam použité literatury:

Internetové zdroje

1. *Historie školy* [online]. Šternberk [cit. 2023-04-18]. Dostupné z:
<https://gymst.edupage.org/a/historie-skoly>

Almanachy, osnovy a jiné prameny

1. Dějiny učitelstva ČSSR: 1848-1968, Odborový svaz pracovníků školství a vědy. Ústřední sekce pro zpracování dějin českého a slovenského učitelstva, Min. školství, 1968
2. 120 let Gymnázia Jiřího Wolкера v Prostějově. Almanach ke 120. výročí založení gymnázia. Prostějov:GAUDEAMUS, 2019.
3. BARTOŠ, Luděk. *Kleňme se svou vzdělaností jako duha--: 140 let Slovanského gymnázia*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2007. ISBN 9788071822363
4. David, Z., Růžička, P. 100 let zábřežského gymnázia. Almanach ke 100. výročí založení gymnázia. Zábřeh.
5. Jeřáb, almanach k 100 let gymnázia v Hlučíně (2020)
6. Organizace a správa československého školství. (1966). (s. 48) Praha
7. Zasedání ústředního výboru KSČ ve dnech 3. a 4. července 1973. Praha 1973, str. 51
8. Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po 13. sjezdu KSČ: rezoluce o aktuálních otázkách jednoty strany schválená na plenárním zasedání ÚV KSČ v prosinci 1970. Praha 1971, str. 16.
9. 1945-1975 Třicet let socialistického školství v Československé socialistické republice: Střední školy. Praha 1975, str. 141.
10. Kronika GJK, rok 1971/72
11. Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy: projekt a důvodová zpráva. Praha 1976, str. 10 a 36-37.
12. Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy: projekt a důvodová zpráva. 2. vyd. Praha: SPN, 1983. 63 s. ISBN není uvedeno.
13. Učební plány pro gymnázia. Praha 1986, str. 1
14. Věstník Ministerstva školství, věd a umění, roč. 7, 1951, seš. 2, s. 18
15. Věstník Ministerstva školství, věd a umění, roč. 8, 1952, seš. 30, s. 401
16. Věstník Ministerstva školství, věd a umění, roč. 8, 1952, seš. 10, s. 137-138

17. Věstník Ministerstva školství, věd a umění, roč. 8, 1952, seš. 5, s. 80-81
18. Věstník Ministerstva školství, věd a umění, roč. 9, 1953, seš. 3, s. 35
19. Věstník Ministerstva školství a kultury, roč. 14, 1958, seš. 4, s. 51

Legislativní normy

1. Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-150>
2. Vládní nařízení č. 196/1948 Sb. Dostupné z <https://www.epravo.cz/vyhledavani.aspx?Id=17629&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>.
3. Zákon č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství (školský zákon). Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t1145_01.htm
4. Zákon č. 31/1953 Sb. Par. 3., základní všeobecné vzdělání Zákon o školské soustavě a vzdělávání učitelů (školský zákon) Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1953-31>
5. Zákon č. 168 ze dne 28. prosince 1960 o soustavě výchovy a vzdělávání (školský zákon). In Sběrka zákonů Československé socialistické republiky. 1960, částka 82, s. 645-651. Dostupný z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>
6. Zákon č. 63/1978 Sb. zákon o opatřeních v soustavě základních a středních škol. Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1978-63>.
7. Zákon č. 29/1984 Sb. Zákon o soustavě základních a středních škol (školský zákon). Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1984-29>
8. Zákon č. 168/1968 Sb. Zákon o gymnasiích. Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1968-168>

Literatura

1. Adamová, K., Lojek, A., Schelle K., & Tauchen, J. (2015). Velké dějiny zemí Koruny české. Praha: Paseka.
2. Adamová, K. (2001). Politologický slovník (1. vyd.) (s. 85). Praha: C.H. Beck.

3. ADAMCOVÁ, Jana. *Dějiny Základní školy Marie Kudeřikové ve Strážnici v letech 1945 - 1989* [online]. Brno, 2019 [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/x6pji/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Jiří ZOUNEK.
4. Avratová, M., Bednářová, J., & Soukupová, A. (1984). *Československé školství*. (s. 17). Praha: Ústav školských informací při ministerstvu školství ČSR
5. Bělina, P. (2002). *Dějiny zemí koruny české*,. (8. vyd.). Praha: Paseka.
6. Cuhra, J., Ellinger, J., Gjuríčová, A., Smetana, V., (2006). *České země v evropských dějinách*. Čtvrtí díl od roku 1918. (s.187-191). Praha: Paseka
7. DULÍČEK, Lukáš, HUTLA, Jan a RUFFER, Roman. *Dějiny Gymnázia J.K. Tyla v období totality očima pamětníků*. Hradec Králové 2008, str. 130
8. Emmert, F. (2012). *Průvodce českými dějinami 20. století*. Brno: Clio.
9. Geist, B. (1993). *Sociologický slovník* (s. 311). Victoria Publishing
10. GOBYOVÁ, Jitka. *Vývoj školství v České republice po roce 1989: Kvantitativní rozvoj gymnázií, středních odborných škol, vysokých škol*. Praha 1994, str. 8
11. Hemánus, P. (1974). *Propaganda and Indoctrination; a Tentative Concept Analysis* (s. 216). *Gazette* 20 (4)
12. Hříbek, B. (1979). *Sjednocení mladé generace. Příspěvek k historii mládežnického hnutí v Československu v letech 1945-1950*. Mladá fronta
13. CHMELÍK, Luboš. *Vývoj školské správy na našem území* [online]. Brno, 2010 [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/xupof/> Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce Ladislav VOJÁČEK.
14. JANÁČEK, Pavel. *Socialistický realismus: co s ním?* [online]. *advojka.cz*, 2007
15. Kourová, P. (2020). *Prosazování komunistické ideologie do školní výchovy dětí a mládeže*. In Cuhra, J., Černá, M., Devátá, M., Hermann, T., & Kourová, P. (2020). *Pojetí a prosazování komunistické výchovy v Československu 1948-1989* (s.121). Ústav pro soudobé dějiny AV ČR
16. Korejs, J., Hřebejková, J., *Vývoj učebního plánu naší všeobecně vzdělávací školy*: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Vydavatelství: M. D. Rettigové 4, 116 39 Praha 1. ISSN 0031-3815
17. KUJAL, Bohumil. *Třicet let československé jednotné školy*. Praha 1979 Jowett, G., & O'Donnell, V. (2019). *Propaganda & persuasion* (s. 6). Sage
18. Knapík, J. (2018). *Mezi pionýrským šátkem a mopedem: Děti, mládež a socialismus v českých zemích 1948- 1970* (s. 49-52). Praha: Academia

19. Knapík, J. (2014). Děti, mládež a socialismus v Československu v 50. a 60. letech (s. 47). Opava: Slezská univerzita.
20. Merry, Michael S. 2005. „Indoctrination, Moral Instruction, and Nonrational Beliefs: A Place for Autonomy?“ (s. 405-406). *Educational Theory* 55 (4)
21. McDermott, K. (2015). *Communist Czechoslovakia, 1945-89: a political and social History* (s. 150). Palgrave.
22. Milada Jánková, nar. 1943. Rozhovor vedla Pavla Sýkorová 29. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.
23. NÁHLÍKOVÁ, Sabina. *Historie Gymnázia Josefa Kainara v Hlučíně v letech 1945-1969* [online]. Brno, 2021 [cit. 2023-04-19]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/1mkyxm/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce doc. Mgr. Jiří Zounek, Ph.D.
24. Průcha, J. (2009). *Pedagogická encyklopedie*. Praha: portál.
25. Vichrová, M. (2006) *Pedagog v totalitních režimech 20. století*. *Studia paedagogica*, 54 (11), 199–205
26. Wróbel, A. (2008). *Výchova a manipulace: podstata manipulace, mechanismy a proces, vynucování a násilí, propaganda* (s. 131). Grada.
27. Rychlík, J. (2020). *Československo v období socialismu: 1945-1989* (s. 162). (Vydání první.). V Praze: Vyšehrad.
28. Sucháček, P. (2014). *Spor o víceletá gymnázia: historický kontext a empirická data*. *Studia paedagogica*, 19 (3), 139-154.
29. Svatoš, Z. (1978). *Pionýrská encyklopedie 1*. Praha: Mladá fronta
30. Šindlář, M. (2017). *Československý svaz mládeže jako prostředek ideologického působení na mládež v Brně (1949–1953)*. Diplomová práce. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/x02al/diplomova-prace-sidlar.pdf>
31. Šimáně, M., & Kamanová, L. (2020). *Přijímací řízení na středních odborných školách v období socialistického Československa*. *Studia paedagogica*, 25 (3), 69-101.
32. SÝKOROVÁ, Pavla. *Učitelé z pražských gymnázií v období tzv. normalizace*. Praha, 2015. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Pracoviště Orální historie - soudobých dějin. Vedoucí práce Doskočil, Zdeněk.
33. VÁŇOVÁ, Růžena. *České gymnázium v 70. a 80. letech 20. století*. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnaziálního vzdělávání: sborník referátů z konference konané ve dnech 24.-25. června 1999 v Jičíně*. Semily 2000, str. 111.
34. Zounek, J., Šimáně, M., & Knotová, D. (2016). *Cesta k učitelství v socialistickém Československu pohledem pamětníků*. *Studia paedagogica*, 21 (3), 131–158.

Použité zkratky

1. KSČ - Komunistická strana Československa
2. SČM - Svaz české mládeže
3. ZVOP - základy výroby a odborné přípravy
4. NKV - národní kontrolní výbor
5. JSS – Jedenáctiletá střední škola
6. SVVŠ- střední všeobecně vzdělávací škola
7. SGO - Slovanské gymnázium Olomouc
8. ONV - Okresní národní výbor
9. ČSM - Československý svaz mládeže
10. SRPŠ - Sdružení rodičů a přátel školy

Přílohy:

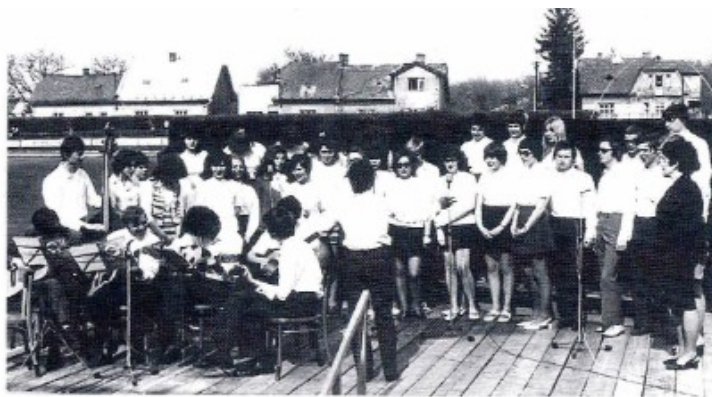
Příloha 1. Učební plány gymnasia r. 1949

Učební plán školy národní, střední a gymnasia r. 1949

Stupeň Třída	I. nár. škola					II. střední škola				III. gymnasium				Celkem
	1	2	3	4	5	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.	
Jazyk český vyučovací	9	9	8	8	8	6	5	5	5	4	4	4	3	78
Jazyk ruský	—	—	—	2	2	3	3	3	3	3	3	3	2	27
Další živý jazyk	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	3	2	11
Prvouka	4	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8
Vlastivěda	—	—	4	4	4	—	—	—	—	—	—	—	—	12
Dějepis	—	—	—	—	—	—	2	3	2	2	2	2	2	15
Zeměpis	—	—	—	—	—	3	2	—	2	2	2	—	2	13
Občanská nauka	—	—	—	—	—	1	1	2	2	2	2	—	—	10
Filosofie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	4
Matematika (na II. a III. stup.), počty a měřictví (na I. stupni)	3	4	4	4	4	5	4	4	4	4	3	3	3	49
Přírodopis	—	—	—	—	—	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Chemie	—	—	—	—	—	—	—	2	2	—	2	2	2	10
Fysika	—	—	—	—	—	—	2	2	2	—	—	3	4	13
Psaní	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Kreslení	—	—	2	2	2	2	2	2	2	—	—	—	—	14
Výtvarná výchova	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	4
Rýsování	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	2
Ruční práce (na I. stupni)	—	—	1	2	2	0(2) ¹	0(2)	0(2)	0(2)	—	—	—	—	5(13)
Nauka o domácnosti (na II. stup.)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nábož. výchova	2	2	2	2	2	2	2	2	1	—	—	—	—	17
Hudební výchova	1	1	1	1	1	2	2	1	1	2	2	—	—	15
Těles. výchova	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	26
Volitelné předměty:	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Jazyk. latin.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	3	2	2	11
Deskript. geom.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	3	2	2	11
Zájemové kroužky	21	22	25	28	28	28(30)	29(31)	31(33)	31(33)	30	30	30	30	363(371)
			2	2	2	4(2)	4(2)	6(4)	6(4)					

¹ V závorce počet hodin pro dívky.

Příloha 2. Vystoupení souboru gymnázia v Zábřehu při oslavách 75. let založení školy

Vystoupení studentského souboru v rámci oslav 75. výročí založení školy

Příloha 3. Historická pohoda Slovanského gymnázia v Olomouci

Příloha 4. Gymnázium Šternberk v roce 1948

Příloha 5. Budova Gymnázia Jiřího Wolкера v Prostějově

